

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

**Španělská expanze do Nového světa,
budování impéria. 1492-1550.**

Bc. Eliška Waldmannová

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Evropská kulturní studia

Diplomová práce

**Španělská expanze do Nového světa,
budování impéria. 1492-1550.**

Bc. Eliška Waldmannová

Vedoucí práce:

Prof. RNDr. Ivo Budil Ph.D., DSc.

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedení pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2012

Bc. Eliška Waldmannová

Poděkování

Děkuji vedoucímu diplomové práce Prof. RNDr. Ivo Budilovi Ph.D., DSc. za cenné rady, připomínky, metodické vedení práce a trpělivost těsně před odevzdáním. Chtěla bych také poděkovat svému manželovi, Tomášovi Waldmannovi, za podporu, bez které bych nemohla práci dokončit.

OBSAH

1 ÚVOD	1
2 PŘEDPOKLADY K OBJEVNÝM PLAVBÁM A VYTVOŘENÍ IMPÉRIA V EVROPĚ.....	4
2.1 Vývoj na Pyrenejském poloostrově.....	9
2.1.1 Panování Ferdinanda a Isabely	14
2.1.1.1 Sňatek Ferdinanda a Isabely	14
2.1.1.2 Občanské války a potvrzení trůnu.....	17
2.1.1.3 Vláda Jejích Veličenstev	18
2.1.2 Vyhnání muslimů, křesťanské „Španělsko“	21
2.1.2.1 Maurové na Pyrenejském poloostrově.....	21
2.1.2.2 Reconquista	24
2.1.2.2.1 Pád Granady	26
2.2 První objevy a jejich financování.....	27
2.2.1 První objevné plavby	27
2.2.2 Financování	28
2.2.3 Kanárské ostrovy	30
3 OBJEVNÉ PLAVBY	32
3.1 „Objevení“ Ameriky a dělení světa.....	32
3.1.1 Kryštof Kolumbus a „objevení“ Ameriky.....	32
3.1.2 Dělení světa.....	35
3.1.3 Další Kolumbovy výpravy	36
3.1.4 Soukromé expedice do Nového světa	37
3.2 Dobyvatelské výpravy.....	39

3.2.1 Hispaniola a Karibská oblast	39
3.2.1.1 Obsazení Hispanioly	39
3.2.1.2 Karibské ostrovy.....	41
3.2.2 Mexiko a Střední Amerika.....	42
3.2.2.1 První výpravy	42
3.2.2.2 Hernán Cortés.....	44
3.2.2.3 Dobyetí Mexika	44
3.2.2.3.1 Založení města Veracruz.....	46
3.2.2.3.2 Tažení na Tenochtitlán.....	46
3.2.3 Peru a španělská Jižní Amerika	49
3.2.3.1 První objevné výpravy.....	51
3.2.3.2 Francisco Pizarro	52
3.2.3.3 Dobyetí říše Inků.....	53
3.2.3.3.1 Konec Atahualpy	54
3.3 Snaha o ovládnutí severní Afriky.....	57
3.4 Španělské državy v Asii.....	58
3.5 Španělské impérium – nadvláda Španělů?	59
4 SITUACE VE STÁTĚ ZA KARLA V.....	60
4.1 Evropa.....	60
4.2 Vývoj v zaoceánských oblastech	62
4.2.1 Spor ve Valladolidu.....	63
5 ZÁVĚR	65
6 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ.....	69

7	RESUMÉ	75
	7.1 Resumé Aj.....	75
	7.2 Resumé Šj.....	76
8	PŘÍLOHY.....	77

1 ÚVOD

Objevování a dobývání nových území Evropany od konce 15. a v 16. století patří k nejdůležitějším obdobím dějin, které velice ovlivnilo další politický, hospodářský, sociální i kulturní život jak v Evropě, tak i na získaných územích a postupně na celém světě. Evropa už nikdy nemohla být stejná po poznání jiných zemí, kultur a jejich bohatství, ať už ve formě znalostí, nerostů, živočichů či rostlin. Evropa prahla po pokladech z jiného světa a podmanění si co největších území. Hlavní mocností, která se na těchto objevech podílela a chtěla z nich profitovat, bylo „Španělsko“, tedy spíše španělská monarchie, pod kterou se skrývaly názvy jednotlivých zemí Pyrenejského poloostrova a poté nově dobytých území v Evropě a zbytku světa. Právě na tato jednotlivá království, ze kterých postupně vznikala jediná mocnost rozkládající se na několika kontinentech mezi oceány a moři, již spojoval král a královna a španělský jazyk, jsem se zaměřila ve své práci.

Avšak co stálo za těmito zámořskými objevy? V jaké situaci se nacházely země na Pyrenejském poloostrově před těmito objevnými plavbami, jak vznikala velmoc této doby - španělské impérium a jak se jí podařilo ovládnout tak obrovské území během několika let? Jak mohlo takové impérium fungovat, na jakém principu? Je totiž zřejmé, že mocensky by několik tisíc španělských vojáků neudrželo tak rozlehlá území na delší dobu. Jak se stavěli lidé v dobytých územích ke španělské nadvládě? Je možné, že právě tichý souhlas domorodců s vládnutím španělské koruny držel impérium při životě? To jsou hlavní otázky, na které bych chtěla v této práci upozornit a podrobně je zde rozebírám.

K odpovědím na dané otázky jsem se dopracovala skrze podrobné zkoumání historických a faktografických pramenů k tématu objevných výprav, obsazování dobytých území a budování impéria v letech 1492 až 1550, dá se říci již od počátku vlády Ferdinanda Aragonského a Isabely

Kastilské a vyhnání muslimů z Pyrenejského poloostrova až po konec panování Karla V. Literární rešerže se zakládá na práci s historickými a historicko - antropologickými prameny v anglickém, českém a španělském jazyce. Je zde samozřejmě přihlédnuto k tomu, kdy, za jakých okolností a pro koho tato historická díla vznikala. Ať už se jedná o první zprávy z dobytých území, dopisy panovníků, záznamy kronikářů i historické přehledy vznikající postupně v pozdějších obdobích. Hlavní inspirací mi bylo kritické pojetí tohoto období britským profesorem historie Henry A. Kamenem, který se ve svých dílech zaměřuje právě na koncensuální pojetí impéria, pátrá po příčinách jeho vzniku, fungování i pozdějšího úpadku.

První část této práce se zaměřuje na myšlenkové, technologické a hospodářské předpoklady k objevným plavbám a velmocenskému postavení Evropy a poté detailněji na historické pozadí vývoje na Pyrenejském poloostrově, které stálo za vznikem španělské velmoci. Skrze dynastický svazek Ferdinanda Aragonského a Isabely Kastilské, kteří postupně upevňovali svou moc, docházelo ke spojení jednotlivých království a lidu pod jednu španělskou korunu, k čemuž z velké části přispělo sjednocení křesťanských sil „Španělska“ k vyhnání muslimů z Pyrenejského poloostrova. Po takto úspěšném tažení bylo potřeba dále využít vojenskou sílu k rozšíření moci po Evropě a pokusit se i o obsazení nových držav mimo Evropu. První plavby, ačkoliv financovány spíše z mimo španělských zdrojů bohatých severoitalských bankéřů a samotné šlechty, vedly ke konečnému obsazení Kanárských ostrovů.

V druhé části mé práce jsou postupně rozebrány hlavní objevné a dobytelské výpravy, které vedly k obsazení jednotlivých území v Karibské oblasti, Střední a Jižní Americe. Po urovnání situace v Itálii se španělské výpravy, za finanční podpory katolické církve, zaměřili na podmanění si muslimské části Středomoří v severní Africe. Jednotlivým oblastem jsou věnovány samostatné podkapitoly.

Nekontrolované dělení světa mezi dvě hlavní mocnosti – Španělsko a Portugalsko - bylo závazně ohraničeno na nátlak papeže Alexandra VI. dne 7. června 1494, kdy byla podepsána smlouva ve španělském Tordesillas. To však bylo narušeno již španělským obsazením Filipín a některých dalších ostrovů, což dalo vzniknout Generálnímu kapitanátu Filipíny. Jak vypadala situace v říši a jakým způsobem byla ovládána dobytá území ve španělském impériu, instituce *encomienda* a po ní nastupující *repartimiento*, je popsáno v další podkapitole.

Císař Karel V. Habsburský, neboli Carlos I., syn Johanky Šílené a Filipa Sličného, vnuk Ferdinanda Aragonského a Isabely Kastilské, se pokoušel vytvořit jednotné katolické impérium a sjednotit tak nábožensky rozpolcenou Evropu do sklonku jeho vlády v polovině 16. století. Vývoj v zaoceánských državách a situace v říši, „nad kterou slunce nezapadá“, včetně slavného sporu ve Valladolidu o to, jak se chovat k domorodcům, jsou zpracovány v poslední části mé práce.

2 PŘEDPOKLADY K OBJEVNÝM PLAVBÁM A VYTVOŘENÍ IMPÉRIA V EVROPĚ

Evropa nebyla jediná a ani první, kdo vysílal své loďstvo vstříc neznámým oblastem. Již indické, čínské a arabské lodě objevovaly Indický oceán a je známo, že v letech 1405 až 1433 podnikala objevné plavby mocná flotila čínského admirála Ženg-He (Delouche 1995:191). V mnoha směrech zaostalý Západ postupně předešel ostatní v technologickém, myšlenkovém a hospodářském vybavení, pustil se do objevování vyklizeného prostoru a díky těmto předpokladům byl schopen ovládnout svět.

V technologickém i myšlenkovém vybavení často čerpala Evropa z vynálezů jiných kultur. Na Pyrenejském poloostrově se ve středověku díky muslimským i židovským učencům rozvíjelo studium filosofických, matematických, přírodních a jiných duchovních věd na základě nejnovějších poznatků i děl antických autorů. Právě dlouhodobý styk s matematickými a přírodovědnými disciplínami, které pěstovali hlavně arabští vzdělanci, vedl k rozvoji těchto nauk i v křesťanském prostředí a tak se tyto znalosti šířily dále po Evropě.

Jednalo se zejména o studium matematiky, astrologie a astronomie, ale i o počátek tradice tvorby námořních map, tzv. *portolánů* (Charvát 1995:209). *Portolány* bývaly součástí map a zachycovaly obrys pobřeží, umístění přístavů, odtud dostaly název, a možné překážky. Dalšími důležitými pomocníky námořníků byly astroláb a kompas.

Astroláb byl vynalezen Araby v 10. století, kdy pomocí kovového pouzdra, na němž byl upevněn otočný disk s vyřezaným či vykrajovaným zvěrokruhem a výstupky pro hlavní stálice se Sluncem, sloužil ke znázornění oblohy (Delouche 1995:194). Díky němu se stanovovala doba východu a západu slunce a postavení hvězd. Dalšími přístroji, které se

používali k měření zeměpisné šířky a určování postavení hvězd, byly různé druhy kvadrantů.

Historie kompasu je opředena tajemstvím, některé zdroje uvádí vznik v oblasti Číny už v období 1. století našeho letopočtu, jiné ve 4. století, kdy se jednalo o magnetický kompas tzv. suchý, vyrobený z magnetovce ve tvaru lžice či naběračky (Aczel 2002:86). První přístroj na způsob dnešního kompasu, geomantický kompas Lo-Pan, byl používán v Číně za dynastie Tchang (T'ang 618-960) a sloužil k určení poloh v krajině vhodných ke stavebnictví dle myšlení Feng Shui (Wong 1996:30-34). Tento přístroj byl dále zdokonalován a první dochovaná zmínka o využití magnetické střelky při lodní navigaci pochází z počátku 12. století, tedy téměř o století dříve než v Evropě, z díla Šen Kua, kde se zmiňuje o sledování „*jehly směřující k jihu*“ za temných nocí a zamračených dní, kdy se nedalo spoléhat na polohu hvězd ani slunce (Aczel 2002:84). Tento kompas už byl na vodním základu a střelky měly tvar ryby či jehly. Dynastie Sung (960-1279) udržovala stálé vojenské námořnictvo. Z Číny převzali kompas Arabové a používali jej ve Středozeří. Byl to jeden z nejpřesnějších navigačních přístrojů, díky kterému mohly být sestavovány na tu dobu přesné mapy s označením měřítka.

I díky portolánům, které zobrazovaly i tzv. kompasové směry, tak mohlo vznikat mnoho map světa, ať už v italských Benátkách, Anglii, Portugalsku či na Mallorce, které se postupně již odkazovaly na znovuobjevené antické Ptolemaiovy představy o světě, jehož rozměry byly výrazně podhodnoceny, i nejnovější poznatky z cest, především Marco Pola a jeho cesty do Číny. Ve vyhlášené kartografické škole na Mallorce vznikl v roce 1375 pověstný Katalánský atlas, který byl vytvořen židem Abrahamem Cresquesem (Delouché 1995:193). Tyto mapy zohledňovaly zeměpisnou šířku i délku, i když daleko nepřesněji než dnes, a obsahovaly známé části kontinentů – Evropy, Afriky a Asie. Avšak nebraly

v úvahu první dobové představy o kulatosti země, Asie tak ležela relativně blízko na Západ od Evropy, zatímco Indický oceán byl uzavřeným mořem a nešlo se tak dostat do Indie nebo Číny obeplutím Afriky. S postupem objevných plaveb zachycovaly mapy svět přesněji a skutečněji, zobrazovaly nové kontinenty a otevíraly tak nové možnosti cesty do Indie i kolem světa, i když politika utajování objevů jednotlivých států brzdila tento pokrok v kartografii. Již před vyplutím Kolumba do Ameriky vznikaly první glóby. Nejstarší dochovaný glóbus je právě z roku 1492 a je dílem Martina Beheima (Čornej 1995:301).

Z roku 1537 pochází i *Tratado de defensao da carta de marear* (Pojednání na obranu námořní mapy) od Portugalce Pedra Nunese, kde uvádí: „*Je zřejmé, že naši mořeplavci nepostupovali při objevování pobřeží, ostrovů a kontinentů jen tak nazdařbůh. Byli zkušení, uměli zacházet s navigačními přístroji, znali základy astronomie a geometrie, tedy vše, co potřebovali znát, jak to říká Ptolemaios v první knize své Geografie. Měli k dispozici mapy s přesným označením kompasových dílců, tedy mnohem dokonalejší, než jakých se užívalo ve starověku, neboť tehdy znali plavci jen dvanáct větrů a neměli magnetickou stříčku. ...Naše mapy od jejich se značně liší.*“ (Nunes in Delouché 1995:194).

Portugalci dominovali na poli objevných plaveb v 15. století jak díky nashromážděným znalostem, tak díky technologickému vybavení, do kterého kromě navigačních přístrojů patřil i nový typ plavidla - karavela, která byla přizpůsobená na dlouhou plavbu, dobře se ovládala i proti větru a nejen podél pobřeží, ale i na širém oceánu. To bylo potřeba především tam, kde silné proudy a větry blíže k pobřeží bránily návratu lodí zpět domů. Karavela byla dlouhá kolem třiceti metrů, široká kolem osmi a měla třímetrový ponor (Delouché 1995:195). Na loď se tak vešly kajuty pro posádku a dostatečně velké podpalubí pojmuloby zásoby na cestu i drahocenný náklad. Snadnou ovladatelnost, rychlost a možnost plavby proti větru zajišťovalo středové kormidlo, jedna čtvercová a jedna

trojúhelníková plachta – kosatka. Karavela vznikla zřejmě z arabského karaku, ale při stavbě byly použity výrobní postupy jak ze středozemí, tak ze severní Evropy (Delouché 1995:195). Na karavely později navázaly impozantnější typy karaků a nové galeony, které byly ještě lépe přizpůsobeny k zaoceánským plavbám – byly mohutnější, stabilnější a mohly převážet ještě větší náklady a více posádky. Galeony pak převážely náklady mexického zlata do Španělska.

Další z důležitých novinek, která dále ovlivnila a urychlila dění, je vynález knihtisku dle Johanna Gutenberga, který se šířil z Německa do dalších zemí a po roce 1472 zasáhl i do Španělska. Na univerzitě v Salamance tak vydal a nechal vytisknout humanista Antonio de Nebrija nejdříve knihu latinské gramatiky roku 1487 a o pět let později Gramatiku kastilského jazyka (Kamen 2002:393). Latinskou gramatiku hojně využívala samotná Isabela, která s tímto jazykem evropské diplomacie i církve stále bojovala. Význam kastilské gramatiky se ukázal neocenitelný jak ve vnitřních záležitostech, pro synchronizaci jazyků a dialektů na území Španělska, tak hlavně po objevných plavbách, kdy se stal hlavním úředním jazykem na dobytých územích a pro správu říše. Noví poddaní se tak měli z čeho učit jazyk svých nových vládců a kastilština se tak stala oficiálním jazykem nově vzniklého impéria.

Jak je vidět, žádný z důležitých vynálezů, který pomohl Španělům v objevných plavbách, nebyl původně španělský. Španělé tak vděčí za technologické, myšlenkové a hospodářské vybavení jak ostatním Evropanům, tak hlavně muslimům, židům a Číňanům. Věda, obchod, průmysl, zemědělství, tudíž všechny aspekty myšlení a práce i za vlády Karla V. byly zcela podřízené těm evropským (Ramon y Cajal 1923). Jak dodává Eltis: *„Evropská expanze a konkrétněji zámořské imperiální soustavy, které po ní následovaly, byly způsobené všeobecným*

zlepšením technologií a výsledné schopnosti Evropy produkovat zboží a služby efektivněji než zbytek světa.“¹ (Eltis 1997:105).

Hlavní pohnutkou Evropanů k objevným plavbám bylo nalezení nové cesty do Indie. Tradiční cestou obchodování křesťanů s muslimy, tedy přes karavanní stezky na východ, to po obsazení Konstantinopole a Krymu Turky, kteří blokovali veškeré cesty východním směrem, už nešlo. Tato situace silně poškozovala obchodníky hlavně ze severoitalských měst, kteří byly připraveni finančně podpořit najítí jiné cesty k mezinárodnímu obchodu s Levantou. Severní Itálie byla kolébkou novodobého hospodářství, mezinárodního obchodu a finančnictví. Severoitalští obchodníci a zkušení námořníci se často stěhovali do strategických míst, odkud mohli kontrolovat obchod a účastnit se výprav. Přístavy Janov a Benátky měli ideální polohu pro obchod s východem, ale pro cesty západním směrem byly lépe situované přístavy na Pyrenejském poloostrově, jako byly portugalský Lisabon a Lagos a španělská Huelva s přístavem Palos de la Frontera, odkud vyplouval Kryštof Kolumbus, Sevilla a Cádiz.

Evropa 15. století se místy vzpamatovávala z hospodářské krize století 14., jinde už počínal hospodářský rozvoj, textilní průmysl rostl a postupně hledal nová odbytíště, nastal demografický růst po morových epidemiích minulých století. Bylo potřeba více potravin, větších pastvin pro dobytek, technologických pokroků v zemědělství, ale i koření a cukru z východu a více drahých kovů pro ražení mincí. Podnikatelská sféra začala hrát důležitou roli v každém městě, ve financování výprav i válek vládců a to jak od bohatých obchodníků ze Severní Itálie, tak i od těch německých.

¹ „European expansion, and more particularly the overseas imperial systems that followed upon it, were functions of general improvements in technology and Europe's resulting ability to produce goods and services more efficiently than the rest of the world.“ (Eltis 1997:105).

Až do počátku 15. století bylo podmínkou velmocenského postavení a bohatství v Euroasii ovládnutí karavanních cest, které protínaly rozsáhlé pouště a stepi centrální Asie. Kontrola nad těmito cestami a oázami zajišťovala hegemonii postupně Peršanům, Parthům, Arabům i Mongolům. Strategickým ovládnutím moří zvrátili Evropané dosavadní poměr sil, což bylo jednou z příčin novověké převahy západní civilizace nad tradičními asijskými kulturami, které dohlížely na provoz karavanních stezek (Budil 2007:192).

Evropané byly připraveni k poznávání nových krajín a expanzi technicky, hospodářsky i myšlenkově, i když jejich představy o bájných krajích měli fantastický rozměr. Jedním z důležitých bodů objevných cest byla samozřejmě touha po bohatství, ale i šíření křesťanství za hranicemi Evropy, proto byly některé výpravy spolu či plně financovány církví a účastnili se jich misionáři, kteří měli ihned obracet domorodce na jedinou správnou víru. Objevení Ameriky mělo pro Evropu obrovské důsledky na materiální i duchovní úrovni, poprvé se zde Evropané setkali s něčím naprosto novým, co nemělo moc společného s fantastickými bájemi opředěnými zeměmi, kde žily nejrůznější stvůry bez nohou a s býčí hlavou apod., jak se často psalo v dílech předešlé doby. Šlo o setkání s novými kulturami, plodinami, pohledem na svět, o němž do té doby vládla jednotná představa. Evropa se s těmito novinkami srovnávala ještě dlouhou dobu, vždyť obeplutím země se zhroutila celá jejich představa o světě.

2.1 Vývoj na Pyrenejském poloostrově

Jak charakterizuje v úvodu své knihy *Imperial Spain* J. H. Elliot: „Suchá, neúrodná, zbídačená země: 10 procent půdy holá skála; 35 procent chudé a neproduktivní; 45 procent mírně plodné; 10 procent

*úrodné. ... Žádné přírodní centrum, žádné snadné cesty. Roztříštěné, nesourodé, celek různých ras, jazyků a civilizací – to bylo, a je, Španělsko.*² (Elliot 2002:276).

Pyrenejský poloostrov v 15. století sestával z portugalského království na západě, z katolických království Aragonu a Kastilie a jižního muslimského chalífátu na území dnešního Španělska neboli Hispanie. Obyvatelstvo se dělilo na mnoho skupin, jako na Portugalce, Kastilce, Katalánce, Navařany, Basky, Saracény neboli Maury a mezi království portugalské, španělské státeečky Astúrii (s Galícií a Leónem), Kastílii, Katalánii, Navarru a Aragónii, a maurský chalífát s hlavním centrem Granadou až do roku 1492 (Hrych 1998:270-285). Nedalo se tedy rozhodně mluvit o jednotném Španělsku, každý stát měl svou dynastii knížat různě propojenou svazky s ostatními, že si nárok na trůn činilo i několik osob zároveň, takže politická situace byla daleko složitější.

Mnoho historiků různých období si lámalo hlavu právě nad otázkami, jak je možné, že se z takto roztříštěné země, z části obsazené Maury, která očividně neoplývala zemědělským ani hospodářským bohatstvím, během několika let stala světová velmoc s obrovskými zámořskými državami? Co zapříčinilo náhlou dynamičnost této společnosti na několik desítek let a poté naopak její ztrátu a úpadek? Jak vzniklo jednotné Španělsko, jeho silná armáda, diplomaté?

„Moc“ ale nemusí nutně znamenat jen schopnost použít sílu. Význam tohoto slova může být i ve strukturách, které se skrývají za ním, to jsou faktory jako schopnost poskytovat peníze a služby, tedy kdo poskytuje muže, kdo financuje a zprostředkovává transakce, kdo staví lodě a vyrábí zbraně (Cain a Hopkins 1999:198). A jak říká Kamen: „...“

² „A dry, barren, impoverished land: 10 per cent of its soil bare rock; 35 per cent poor and unproductive; 45 per cent moderately fertile; 10 per cent rich. No natural centre, no easy routes. Fragmented, disparate, a complex of different races, languages, and civilizations – this was, and is, Spain.“ (Elliot 2002:276).

*samotní Španělé nikdy neměli zdroje na podmanění si amerického kontinentu. Čerpali z pomoci druhých, od Evropanů i rodilých Američanů. Jak se často ukazuje, „dobývání“ a moc jsou méně důležité než „obchod“ nebo schopnost sehnat zdroje, a na mnoha úrovních převzal Španělský světový podnik vzezření „obchodního impéria“.*³ (Kamen 2002:303).

Je tedy nutné nahlížet na Španěly ne jako na ty, co samotní hýbali dějinami a stvořili světovou velmoc, ale jako na aktivní účastníky v rozsáhlém podniku, který mohl vzniknout jen díky spolupráci mnoha lidí různých národů, ať už těch podmaňujících, tak těch podmaněných. Nejsou to tedy jen Španělé, ale i Italové, Belgičani, Němci, původní obyvatelé Ameriky, Asie i Afriky, na které nesmíme zapomínat. Většina historiků pracuje s myšlenkou, že Španělé stvořili impérium, ale je důležité podívat se na to i z opačné strany, tedy že říše stvořila Španělsko, které bylo do té doby nejednotné kulturně, ekonomicky i politicky (Kamen 2002:326).

Počátečním zlomem ve sjednocování Španělska byl dynastický svazek Ferdinanda Aragonského a Isabely Kastilské, který spojil korunu Kastílie a Aragonu. Jak již bylo zmíněno, Španělsko 15. století bylo rozděleno mezi tři hlavní křesťanská království – Aragon, Portugalsko a Kastílii. V Aragonu dlouho vládla silná středověká rodová linie králů, která byla náhle utnuta smrtí Martina I. roku 1410. Přímého potomka neměl a možných dědiců trůnu bylo několik. Problém aragonského následnictví byl vyřešen až roku 1412 „Kompromisem v Caspe“, kde byl nástupcem zvolen⁴ Fernando de Tráстамara, neboli Ferdinand I. de Antequera, syn

³ „... Spaniards alone never had the resources to subjugate the continent of America. They drew on the help of others, both Europeans and natives of Americas. „Conquest“ and power turned out frequently to be of less importance than „business“, or the ability to marshal resources and at various stages the Spanish world enterprise took on many of the aspects of a „business empire.“ (Kamen 2002:303).

⁴ Nástupce volilo 9 vyjednávačů, *compromisarios*, které určil papež Benedikt XII. a schválili parlamenty, *cortes*, Aragonu, Valencie a Barcelony (Katalánsko). Nový král Ferdinand I.

Eleanor Aragonské, královny Kastílie (Elliot 2002:326; Earenfight 2003:208).

Tak se na aragonský trůn dostala mladší větev kastilské dynastie a ovládala tak dvě ze tří největších křesťanských království na Iberském poloostrově. Zdá se pak téměř ideální tyto dvě větve po čase opět spojit prostřednictvím sňatku Ferdinanda a Isabely, i když to vůbec nebylo tak jednoduché, už jenom díky nepřátelství mezi Kastilci a Aragoňany. Navíc zde nikdy neexistovala nevyvratitelná historická nebo ekonomická smlouva, která by měla obě koruny spojit (Elliot 2002:341). Na druhou stranu byly obě země stále propojeny, protože trastamarská větev kastilské dynastie stále vlastnila majetky v Kastílii.

Avšak hlavním důvodem, proč se hlavně otec Ferdinanda, Juan II. Aragonský, snažil o spojení s Kastílií a tím posílení země, byly vnitřní i vnější politické problémy Aragonu. Juan se musel vyrovnávat s vnitřními nepokoji a revoltami v Katalánsku, ale i s rozpínavými tendencemi Ludvíka XI. z Francie, který po ukončení Stoleté války s Anglií zaměřil svou pozornost i na Pyreneje. Proto doufal Juan v pomoc Kastílie, protože samotné Aragónsko by se těžko bránilo (Elliot 2002:341-343). Toho mohl dosáhnout ideálně sňatkovou politikou se svým synem, což se navzdory oponentům podařilo, a tak by mohl být s důsledky tohoto spojení, které vedly až k vytvoření Španělska jako světové velmoci, zcela spokojen.

Královská Veličenstva Ferdinand a Isabela postupně uklidnila situaci ve svých zemích a pak připojovala další království. Důležitým společným bodem jejich vlády byl boj proti nevěřícím - vyhnání nebo nucená konverze židů a muslimů z Pyrenejského poloostrova. Za hlavní vítězství je považován pád Grenady, což se jim podařilo v roce 1492. Zaměstnání vnitřní, ale i zahraniční politikou, kontrolovali situaci v Evropě,

Aragonský byl zvolen 28. června 1412 hlasy třech zástupců z Aragonu, dvou z Valencie a jednoho z Katalánska (Earenfight 2003:208).

rozšiřovali říši do Neapolského království, obsazovali území v severní Africe, založili Inkvizici, která pomáhala v boji s nevěřícími, a poohlíželi se i po dalších mimoevropských územích.

Španělsko jako země a ne jen geografický název, se stalo historickým faktem, což neušlo pozornosti ostatních evropských monarchů. I Machiavelli se zmiňuje ve svém díle: „*V dnešní době máme Ferdinanda, krále Aragonu, současného krále Španělska, který může být, ne nesprávně, nazván novým princem od té doby, co se změnil z malého a slabého krále v největšího monarchu křesťanstva.*“⁵ (Machiavelli [1513]2011:65).

Význam vlády Fredinanda a Isabely v dějinách Španělska i celé Evropy se zdá být obrovský a ačkoliv tomuto období až donedávna nebyla věnována taková pozornost, bývala jejich vláda v minulosti historiky často až přeceňována. Jak zaznamenal například Baltasar Gracián, spisovatel 17. století, Filip II. se prý jednou zastavil před portrétem Ferdinanda a pronesl: „*Za vše dlužíme jen jemu.*“ (Gracián in Kamen 2002:507). To uvádí i mnoho dalších historiků žijících v 16. a 17. století (jako Jerónimo de Zurita, Juan de Mariana, Fernández de Navarrete) a Pedro Portocarrero roku 1700 souhlasně udává, že „*král Ferdinand byl ten, kdo založil říši*“ (Portocarrero in Kamen 2002:507). Toto období dějin Španělska je oproti jiným oblastem Evropy relativně málo zpracováno v historických pramenech. Jedná se tedy hlavně o záznamy kronikářů té doby a uschované dopisy a úřední záznamy, které jsou samozřejmě psány vládci či pro vládce, tedy těžko se zde setkáme s kritikou. Jak se objevuje i v recenzi knihy „*Ferdinand a Isabella*“ od Felipe Fernandéz -

⁵ „*We have in our days Ferdinand, King of Aragon, the present King of Spain, who may, not improperly, be called a new prince, since he has been transformed from small and weak king into the greatest monarch in Christendom.*“ (Machiavelli [1513]2011:65).

Armesta: „*Velebení katolických veličenstev kronikáři v jejich službách pokračuje (až na výjimky) do současnosti.*“⁶ (Hillgarth 1976:468).

Když psal roku 1838 John B. Russel kritiku ke knize začínajícího významného amerického historika Williama H. Prescottta „*Dějiny vlády Ferdinanda a Isabely Katolických*“, označil toto dílo jako konečně první knihu, která byla o tomto období napsána mimo Evropu, tedy ne jen „proevropsky“ a „prokatolicky“, v angličtině a s použitím řádných historických pramenů, které si autor neupravoval a nevybíral, jak se mu zlíbí. Dále napsal: „*Věk Ferdinanda a Isabely, jako ten Washingtona a Ludvíka XVI., byl začátkem velkého konce; nebo byl alespoň zahrnut v obecném obracení starých prvků společnosti, v prvním značném vývoji nového politického státu, který očividně dlouho vzrůstal, a z toho, co mělo následovat. Byla to jedna z těch dob, kdy svět znatelně prochází velkou změnou, kdy se zdá být versmír národů ve stavu excitované akce a lidská mysl se pohybuje vpřed nikoliv pouze urychlenými kroky, ale velkými a viditelnými skoky.*“⁷ (Russel 1838:209).

2.1.1 Panování Ferdinanda a Isabely

2.1.1.1 Sňatek Ferdinanda a Isabely

Okolnosti sňatku Ferdinanda, krále sicilského a dědice aragonského trůnu, a Isabely, dědičky Kastílie, nejspíš nebyly takové, jak

⁶ „*The glorification of the Catholic Monarchs by the chroniclers in their service has continued to the present.*“ (Hillgarth 1976:468).

⁷ „*The age of Ferdinand and Isabella, like that of Washington and Louis the Sixteenth, was the beginning of a great end; or at least contained, in the general upturning of the old elements of society, the first marked development of that new political state which had long been imperceptibly accruing, and of that which was to follow. It was one of those epochs, when the world is perceptibly undergoing a great change ; when the universe of nations seems to be in a state of excited action, and the human mind moves forward, not merely with accelerated steps, but by great and visible leaps.*“ (Russel 1838:209)

by se mnozí domnívali. Svatba proběhla v tajnosti ráno 19. října 1469 v soukromé rezidenci *Palacio de los Vivero* ve Valladolidu a pár byla tak chudý, že si na výdaje spojené se svatbou musel půjčit (Elliot 2002:309). Přestože svatba nebyla zcela legální⁸, pár si vyžádal a obdržel osvobozující papežskou bulu, i když se později zjistilo, že jde o podvržený dokument vymyšlený aragonským králem, arcibiskupem z Toleda i Ferdinandem samotným. K těmto tajnostem i lžím byly ovšem určité důvody (Plunkett 2010:78).

Osmnáctileté princezně Isabele hrozilo zatčení jejím nevlastním bratrem⁹ Enriquem, neboli Jindřichem IV. Kastilským¹⁰, a na svatbu ji na koni z jejího domu v Madrigalu osvobodil a doprovodil toledský arcibiskup. Aby mohla opustit dvůr, vymluvila se na návštěvu hrobu svého bratra Alfonsa v Ávile. S o rok mladším ženichem se poprvé setkali pár dní před svatbou, 15. října. Ferdinand musel též podstoupit strastiplnou cestu, aby se do Valladolidu dostal. Ze Zaragoza cestoval v noci s hrstkou stráží, převlečených za obchodníky, skrz nepřátelskou zem a těsně unikl smrti, když po něm vrhla kámen stráž z cimbuří v Burgo de Osma (Elliot 2002:309-326).

Pro mnoho lidí bylo důležité, aby ke svatbě nedošlo. Ve spojení království aragonského a kastilského viděl vážnou hrozbu francouzský král Ludvík XI., ale i kastilská vyšší šlechta, která se, můžeme říci oprávněně, obávala posílení královských pravomocí v Kastílii a tím oslabení své moci.

⁸ Isabela a Ferdinand byli bratrance z druhého kolene, proto potřebovali povolení papeže (Plunkett 2010:78).

⁹ Měli společného otce Juana II. Kastilského, Jindřich pocházel z jeho prvního manželství s Marií Aragonskou, zatímco Isabelinou matkou byla druhá žena Isabela Portugalská (Elliot 2002:326).

¹⁰ Enrique byl jinak zvaný Bezmocný a byl prý sexuálně nenormální, ale nepraví se jak (Hrych 1998:283).

Popis Isabelina mládí je dodnes často diskutován, ale, jak píše Hillgarth: „...objasňuje fakt, že Isabelin nástup na trůn byl „protiprávní“, protože právoplatnou dědičkou byla její neteř, princezna Juana.“¹¹(Hillgarth 1976:469). Princezna Juana La Beltraneja (1462-1530), údajná¹² dcera Jindřicha IV. Kastilského a Juany Portugalské, měla být právoplatnou dědičkou kastilského trůnu, avšak její otec pod nátlakem šlechty navrhl jako svého nástupce nejdříve svého nevlastního bratra Alfonsa (†1468) a poté jeho (a svou nevlastní) sestru Isabelu (De Ascona 2007).

Rozhodujícím obdobím pro budoucnost Pyrenejského ostrova byl podzim 1468, kdy Jindřich s určitými podmínkami uznal za dědičku Isabelu, jejíž sňatek se od té doby stává otázkou mezinárodního zájmu, až jaro 1469 (Plunkett 2010:68). Hlavní kandidáti na její ruku byly tři – Karel z Valois, syn Karla VII. Francouzského, tak by se oživilo spojení s Francií; Alfonso V. Portugalský, se kterým by mohla spojit Kastílii se západním sousedem na poloostrově, což by rád viděl její bratr Jindřich; a Ferdinand, syn a dědic Juana II. Aragonského, který tolik stál o alianci těchto dvou zemí (Elliot 2002:360). V lednu 1469 se Isabela rozhodla pro nejmladšího z nich, Ferdinanda.

Musíme brát v úvahu, že byl na princeznu Isabelu vyvíjen velký tlak ať už od rodiny, tak od agentů všech nápadníků. Avšak rozhodující vliv na Isabelino rozhodnutí měl zřejmě (proaragonský) arcibiskup z Toleda i šlechta na kastilském dvoře, kterou se snažil aragonský král přesvědčit ve svůj, tedy i ve Ferdinandův, prospěch. Někteří historikové nezanedbávají ani vliv bohatých židovských rodin z Aragonu i Kastílie, které doufaly ve

¹¹ „...makes clear fact that Isabel's accession was „contrary to law“, since the rightful heiress was her niece, Princess Juana.“ (Hillgarth 1976:469).

¹² Otcovství Jindřicha IV. Kastilského je v mnoha pramenech zpochybňováno, naopak obecně byl za jejího otce považován dvorský milovník Beltrán de la Cueva (z toho její jméno) (CEE 2007).

zlepšení situace židů v Kastílii, když si princezna vezme Ferdinanda, který po matce zdědil židovskou krev¹³. Přes všechn nátlak bylo rozhodnutí o budoucím manželovi jen na Isabele, která je často popisována jako velmi rozhodná, energická osoba, která si byla vědoma významu, jaký bude mít její sňatek do budoucna a přihlížela jak k osobnímu prospěchu, tak k politické situaci a výhodám, které jí z toho vylpynou. Tím, že bylo aragonské království pod určitým tlakem a tolik se snažilo o alianci, mohla si Isabela diktovat podmínky sňatku a společné vlády, na které by zřejmě ostatní dva nápadníci nepřistoupili.

Předběžná svatební smlouva, podepsána v Cerveře 5. března 1469, potvrdila Isabelinu silnou pozici ve vyjednávání – Ferdinand měl po svatbě žít v Kastílii a podporovat Isabelu ve vládě, to znamená, že bude až druhým, co se týká rozhodování ve věcech kastilských, neboli král *jure uxoris* (Elliot 2002:386). Podmínky se zdály být na tu dobu až ponižující, ale cena spojenectví s Kastílií za to Aragoňanům stála. Jejich rovnocenné postavení charakterizuje i výrok, který se dochoval na jejich vyjednávání: „*Tanto monta, monta tanto, Isabel como Fernando.*“¹⁴ (Manchado – Carrasco 2006:195-196) viz obr. č.1. Za to se mu odvděčila pěti dětmi. A Isabela ještě teď potřebovala mladého, silného a energického Ferdinanda, aby jí pomohl vydobýt a potvrdit kastilský trůn i přes občanskou válku (1475-1479).

2.1.1.2 Občanské války a potvrzení trůnu

V roce 1470 pod nátlakem vyšší šlechty Jindřich znovu navrhl za nástupkyni svou dceru Juanu, ale po jeho smrti v roce 1474 už na trůnu seděla Isabela. Juaniny přívrženci se obrátili o pomoc při nárokování

¹³ Bohužel ani to nepomohlo lepšímu postavení židů ve španělské společnosti, jak se ukáže později v boji Jejích Veličenstev proti nevěřícím.

¹⁴ Volný překlad: „*Oba vládnou, vládnou stejně, Isabela jako Ferdinand.*“

práva na kastilský trůn k portugalskému Alfonsovi V. a dohodli jeho svatbu s Juanou (De Ascona 2007). V květnu 1475 přešel Alfonso se svou armádou hranice do Španělska a v Plasencii se oženil s mladou Juanou (Plunkett 2010). Válka byla dost nerozhodná a ani bitva v Toro, 1. března 1476, neurčila vítěze. Tedy spíše se za vítěze považovaly obě strany – Alfonso byl poražen Ferdinandem na středním a levém křídle, zatímco portugalský princ Juan uhájil pozice na pravém křídle v bitevním poli. Juan i Ferdinand pak poslali vzkazy do svých zemí deklarující jejich vítězství, oba chtěli vytěžit co nejvíce z vítězné propagandy (Manchado – Carrasco 2006:195-196).

Následovala další léta bojů, která se projevovala i pirátským přepadáváním portugalských lodí španělskými. Isabele bylo konečné právo na trůn potvrzeno až roku 1479 ve smlouvě v Alcáçovaz, kde se Alfonso vzdal práva na kastilskou korunu (De Ascona 2007).

Ferdinand, který měl zatím jen titul krále Sicílie a Sardínie (od roku 1468) a od Isabely pak krále Kastílie a Leónu (1475-1504), se potýkal s občanskou válkou i na území Katalánska od roku 1462 až do roku 1472 (Kamen 2002:445). 20. ledna 1479 umírá jeho otec Juan II. Aragónský, Ferdinand nastupuje na jeho místo a stává se tak Ferdinandem II. Aragónským, králem Aragonu, Valencie a Baleár, hrabětem z Barcelony.

2.1.1.3 Vláda Jejích Veličenstev

Diplomatickými a válečnými strategiemi (hlavně v Itálii) za své jméno Ferdinand postupně přidal ještě titul hrabě z Rousillonu a Cerdagne (1493), král neapolský (1504) a král Horní Navarry (1512) (Hrych 1998:283). Isabela s Ferdinandem sdílela jeho úspěchy a tituly přejímala jako královna choť až do své smrti 26. listopadu 1504. Za snahu obou manželů v šíření křesťanství a v boji proti nevěřícím jim udělil papež Alexandr VI. titul katolických králů roku 1496 (Hrych 1998:283). V tomto

boji jim pomohlo i zřízení svaté inkvizice roku 1478, která za jejich vlády podléhala přímo koruně.

Vzhledem k množství titulů bylo o Jejich Veličenstvech často hovořeno spíše jako o králích *las Españas*, neboli králích Španělska a později už i jako o králích všech Španělska, *todas las Españas*, či jako králi jednotného Španělska, *el Rey de España*. Tak postupně vznikalo označení i pro obyvatele Pyrenejského poloostrova, kteří se mezi sebou označovali dle místa narození na úrovni státek, království apod. Ale ve střetu s cizími, neiberského původu, kteří mluvili odlišným jazykem, tzn. Maury, ostatními Evropany, později Indiány, Asiaty apod., využívali již označení Španěl jako průkaz původu. Z tohoto označení se postupem stalo privilegium v rámci španělského impéria, protože „pravý Španěl“ měl mnohem více práv a byl ve společenské hierarchii výše, než kdokoliv jiný, např. domorodec, *mestic* atd., dokonce i o trochu výše než Španěl, který se narodil španělským rodičům mimo evropské území Španělska.

Po konečném potvrzení trůnu Kastílie a převzetí koruny Aragonu mohlo začít spojení států fungovat. Tato unie ale měla význam hlavně pro zahraniční politiku, protože v praxi nedošlo k propojení vlád obou zemí. Obě země fungovaly jako dosud, spíše jak psali Barcelonští radní těm Sevillským: „*Ted' ... jsme všichni bratři.*“ (Vicens - Vives 1956:240).

Obě koruny – Kastílie a země pod aragonskou korunou, byly odlišné jak ve velikosti, tak ve stupni hospodářského a historického vývoje, a obě měli vlastní instituce zajišťující chod státu. Šlo tedy o nevyrovnané spojení i co se týká síly a dominance. Kastílie byla daleko větší rozlohou i počtem obyvatel, orientována hlavně na vnitřní záležitosti, kde se teprve začínal rozvíjet vlněný průmysl a byla připravena expandovat. Aragónsko, Katalánsko a Valencie byly vyhlášeny textilní výrobou a soustředily se na obchod a vývoz zboží. Barcelona byla hlavním přístavem a obchodním centrem, avšak slibně nastartované hospodářství narušila krize a občanská válka. Pod aragonskou korunu spadala i Sardínie, Sicílie a Baleárské ostrovy, ovšem každá oblast měla

svou vládu, která rozhodovala o svých vnitřních záležitostech a byla jen zastřešená aragonským králem (Elliot 2002:529-614). Ferdinand a Isabela tak dosud ovládali jen dvě z pěti hlavních oblastí pozdně středověkého Pyrenejského polostrova – Kastílie, Aragon, Navarra, Granada a Portugalsko.

Po skončení občanské války obrátili oba vladaři svou pozornost k upevnění moci ve svých státech, které ovládala spíše šlechta, která se nechtěla omezovat ve své moci, a válečníci, kteří dohlíželi na vesnická hospodářství. V severní části Kastílie navíc fungovala tzv. *Hermindades*, neboli Bratrstva, která vykonávala soudní moc a byla vyhlášená svou brutalitou (Kamen 2002:462). Královská veličenstva osobně objížděla každou oblast své země a potvrzovala svou královskou moc skrze spojení se šlechtou i církví, která přinesla politickou stabilitu do země a přitom nenarušila tradiční mocenské struktury (Kamen 2002:489).

Ferdinand i Isabela byli vyhlášeni tím, že je mohl na jejich častých cestách po královstvích potkat téměř každý poddaný a řešit s nimi své problémy. Isabela strávila s Ferdinandem většinu času v Kastílii, aragonskou korunu a situaci na severovýchodní hranici říše mapoval a spravoval Ferdinand hlavně skrze místokrále a systém svých sekretářů a diplomatů, kteří ho měli o všem informovat. Oba navrhovali zákony, které ale vždy schválily tradiční *cortes*, neboli feudální parlamenty, zvyšovali daně, ale jen se souhlasem platičů daní, a trestali zločinost skrze již zavedenou mašinérii měst (Kamen 2002:489). Jednalo se tedy spíše o konstituční vládu než absolutní vládu nad monarchií. Mnoho území totiž i mělo statut autonomních oblastí s vlastní vládou. Rozhodně tedy nešlo o království s jednou centralizovanou vládou a parlamentem, ale o mnoho oblastních parlamentů, přes které museli projít návrhy vladařů.

Jejich Veličenstva si byla vědoma i toho, že jako asi jediní monarchové v Evropě spravují území, na kterém se vyskytují věřící třech náboženství – židé, muslimové a katolíci. Tuto situaci se rozhodli změnit násilně i nenásilně a k tomu jim měla pomoci i svatá inkvizice. Na

jinověrce se chystaly zlé časy a postupně jim nezbývalo nic jiného, než konvertovat a nebo opustit Španělsko.

Násilí v zemích, které byly po mnoho let zmítány občanskou válkou, se vladaři nesnažili vymýtit, ale spíše organizovat a obrátit ve svůj prospěch. Bylo potřeba zaměstnat válečníky a bojechtivé obyvatelstvo. Odpoutat pozornost od vnitřních problémů a nesnášenlivosti na nepřítele z venčí. Nastal čas k vyřešení situace na jihu poloostrova, který byl v rukou nevěřících již po mnoho staletí.

2.1.2 Vyhnaní muslimů, křesťanské „Španělsko”

2.1.2.1 Maurové na Pyrenejském poloostrově

Pyrenejský poloostrov byl téměř po osm století pod vládou Maurů. Ta začala dne 28. dubna 711, kdy se u Gibraltaru¹⁵ vylodil saracénský (berberský) velitel Tárik ibn Zijád a Maurové tak postupně zabrali celý poloostrov. Arabská expanze do Evropy byla zastavena až ve Francii, kde byli Maurové poraženi v bitvě u Poitiers, neboli v bitvě u Tours, na podzim roku 732 vojskem vedeným Karlem Martelem (Hrych 1998:266). Spíše neúspěšná tažení Karla Velikého na konci 8. století vedla jen k osvobození Barcelony (785) a Girony (801) na území dnešního Katalánska a k vytvoření tak zvané nárazníkové zóny k obraně Francie (Constable 2011).

Na severu Španělska se tak podařilo udržet či postupně se osamostatnit jen královstvím Navarra, León, Kastílie a Aragon. Portugalsko bylo vydobyto od Maurů v průběhu 11. století, nejdříve jako hrabství a od 12. století již jako samostatné království. Zbytek území byl pod nadvládou muslimů až do roku 1492 (Constable 2011).

¹⁵ Název Gibraltar je odvozen od arabského názvu *Džebel at-Tárik*, jak toto místo pojmenovali Mauri po veliteli Tárikovi (Hrych 1998:266).

Maurové bylo křesťanské označení pro směsici etnik původem ze severu Afriky, která hovořila arabsky. Na Pyrenejský poloostrov se spolu s nimi dostala nová kultura, vzdělanost, vynálezy i náboženství, jak již bylo uvedeno dříve. Říše byla nazvána al-Andalus a sídelním městem prvních emírů se stala Cordoba, která byla centrem vzdělanosti, kultury a hospodářství se zavlažovacím systémem a nádhernými novými stavbami od stavitelů z Persie a Byzance. Dalšími centry byla Sevilla, Toledo i Badajoz. Říši se v 11. století prohnala občanská válka, která vedla k jejímu oslabení a rozpadu na menší emiráty, čehož využili králové Leónu a Kastílie, Ferdinand I. a později Alfons VI., a snažili se ovládnout část říše ze severu. S pomocí arabských vojsk ze severní Afriky se podařilo Maurům zas sjednotit říši a odrazit křesťanské nájezdy v bitvě u Zalláhy (1086) (Hrych 1998:268-269).

Přes vnitřní rozbroje a boje o moc mezi různými arabskými dynastiemi pokračovala říše v různých obměnách až do 15. století. Posledních 250 let arabské nadvlády na Pyrenejském poloostrově se stává baštou maurské kultury Granada, dědička Cordoby, kde se soustředilo veškeré bohatství a kultura říše. Důkazem toho je od 14. století nad městem čnicí pohádkový hrad Alhambra. Vnitřní konflikty, ženské intriky a boj o moc oslabují sílu Granady ve chvíli, kdy ji budou nejvíce potřebovat. Tedy když severovýchod Španělska sbírá síly a katolická Veličenstva se pokouší o reconquistu zbytku Pyrenejského polostrova.

Bohužel bylo mnoho architektonických a jiných maurských památek během občanských a poté dobytelských válek po roce 1492 zničeno, v lepším případě přestavěno na kostely. Samotný Ferdinand prý vlastníma rukama páčil arabské knihy po dobytí Granady (Prescott 1904b:167). Odmítání všeho arabského, a později i židovského, a postupné vyhnání jejich učenců, pokud nechtěli konvertovat, tak vedlo akorát k intelektuálnímu zbrždění kulturního i hospodářského vývoje země, která rozkvétala pod maurskou nadvládou a díky židovským obchodníkům.

Naopak tomu bylo v průběhu nadvlády Maurů, kdy byly křesťanům i židům ponechány svobody a náboženství, měli vlastní soudní, politické a náboženské instituce a pokud nechtěli zasahovat do politických otázek, nic jim, stejně jako ostatním Maurům, nehrozilo. Akorát museli křesťané dál platit daně a poplatky, bylo tak postupně výhodnější přejít k muslimské víře. Konvertovat se proto mnoho z nich samo rozhodlo a tak do konce 11. století přestoupila na islám většina obyvatel, kterým se říkalo *muladíové* (Hrych 1998:266). K tomu je vedly tři hlavní důvody – nechtěli platit daně, unikli tak křesťanské spravedlnosti a muži mohli mít více manželek.

Jak uvádí Hrych: „*Podle nových poznatků španělských historiků jsou snahy líčit vztahy mezi muslimy a křesťany jako konfrontační zcela absurdní – jsou produktem až 16. století. Křesťanská a židovská menšina se mohla vyvíjet v 8. -11. století svobodně.*” (Hrych 1998:266). Že by tak chtěli historikové 16. století omluvit chování katolických Veličenstev vůči jinověrcům po skončení reconquisty? Avšak musíme chápat, že pokud chtěli Isabela s Ferdinandem vybudovat jednotný španělský křesťanský stát pod svým vedením, museli se nejdříve zbavit mocných a bohatých intelektuálních elit z řad muslimů i židů.

Jak již bylo řečeno, po převzetí vlády Ferdinand a Isabela obrátili svou pozornost k ovládnutí jihu poloostrova, tedy toho, co zbylo z al-Andaluz, říše, která v době své největší slávy zabírala třičtvrtě Pyrenejského poloostrova. Již pád Konstantinopole roku 1453 vedl katolickou církev k další snaze o boj s nevěřícími. Papež nabádal kastilského krále Jindřicha IV. k novým výpravám proti Maurům. Ty proběhly mezi lety 1455-1457 bez větších výsledků, Jindřich je poté využíval jako způsob získání peněz od papeže a Kastílie nakonec raději vypravila křížovou výpravu proti Turkům (Elliot 2002:789). Avšak v 80. letech 15. století byla již maurská říše na pokraji sil, vyčerpávaly ji vnitřní boje o moc, intriky i pohraniční šarvátky s křesťany. Toho využil Ferdinand k obléhání i k diplomatickému boji.

2.1.2.2 Reconquista

Hlavní útok byl zahájen roku 1482, kdy Kastilci dobyli Alhamu (Elliot 2002:798, Prescott 1904a:27). Poté následovalo postupné systematické dobývání jednotlivých oblastí s jasným cílem – Granadou. Jako kdyby snaha o reconquistu dostala po několika staletích druhý dech. Boj probíhal v převážně hornatém terénu, kde nešlo využívat kavalérie, takže byly jednotlivé cíle obléhány s využitím dělostřelectva a pěchoty, která byla složena ze žoldáků i dobrovolníků z celé Evropy, Kastílie i Andalusie. Samotní Kastilci neměli dostatečné prostředky na vedení války – peníze, muže, ani zbraně. Nešlo ani o jednotnou armádu, ale několik samostatných jednotek, které byly sponzorovány korunou, šlechtou, církví i Bratrstvy, *Hemandades*, jednotlivých severokastilských měst a byly vždy vytvořeny k různým útokům, nebyly stálé (Kamen 2002:615-621). Na kontrolu pobřeží, aby nahlásila případnou pomoc Maurům z arabské severní Afriky, bylo najato několik janovských lodí.

V Granadě roku 1482 zatím vládl stárnoucí král Muly Hassan z nasridské dynastie, který musel řešit rozepře mezi svými syny, Boabdilem a Yusufem, a svým bratrem, následníkem trůnu, El Zagalem, zvaným Statečný. Boabdil s Yusufem utekli do Guadixu, kde byl Boabdil prohlášen za krále. Muly Hassan s El Zagalem se přesunuli do Malagy a ovládali zbytek říše odsud (Prescott 1904a:32). Tyto pře rozdělily zemi na dvě poloviny občanskou válkou, zatímco se musela bránit křesťanským nájezdům. El Zagal chrabře odolával křesťanským nájezdům během roku 1483. Boabdil už takový válečník nebyl a ztěží udržoval své pozice, až byl nakonec zajat hrabětem z Cabry v bitvě u Luceny 21. dubna 1483 (Elliot 2002:815).

Boabdilovo zajetí se stalo rozhodujícím okamžikem v reconquistě Granady (Prescott 1904a:112-115). Ferdinand totiž využil situace v maurské říši a navázal s Boabdilem spojení. Slíbil mu vojenskou pomoc, aby mohl Boabdil získat vládu ve své zemi, avšak za to a za své

propuštění se stane vazalem Španělů. Domluvili se i na dvouletém příměří. Tak se stal Boabdil sice váhavým a nespolehlivým spojencem Ferdinanda, ale protože i po té potřeboval jeho podporu ve válce proti mocným příbuzným, zůstával s ním v kontaktu a posiloval tak Ferdinandovy pozice v zemi. Ferdinand byl natolik chytrý, že zdůrazňoval hlavně náboženský motiv válek a posiloval tak jednotné cítění vojáků, kteří pocházeli z různých koutů Španělska, na jedné straně, a utvrzoval tak papeže o nesobeckém důvodu bojů na druhé straně. Ten tak pokračoval ve vydatné finanční podpoře Ferdinandovy armády (Kamen 2002:629).

Jakmile se Boabdil dostal k vládě, směřoval Ferdinand veškeré útoky na západní část maurské říše, kde měl do té doby nejsilnější pozice Muly Hassan s El Zagalem. Přes veškeré úsilí El Zagala tak do konce roku 1485 podléhala většina západní části země Španělům (Elliot 2002:815). To vedlo k dočasnému usmíření Boabdila se strýcem El Zagalem. Avšak jakmile Boabdil opět upadl do zajetí při pádu Loji roku 1486, rychle navázal zpět spojení s Ferdinandem a Isabelou, aby mu pomohli k osvobození a návratu na trůn (Prescott 1904a:70-77).

Mezitím Španělé dokončili dobytí západní části říše a roku 1487 padla i Malaga (Hrych 1998:271). Samostatná Granada se zdála neudržitelná a tak Boabdil vyměnil svůj královský titul za titul kastilské vyšší šlechty a za soudní pravomoce nad Guadixem, Bazou a pár dalšími městy, které byly ještě loajální k El Zagalovi. Ferdinandovi vojáci se pak soustředili na ovládnutí těchto měst, která měla připadnout Boabdilovi výměnou za Granadu. Když konečně padla Baza v prosinci 1489, nechal se El Zagal raději zajmout křesťany, než svým nenáviděným synovcem (Prescott 1904a:199-216). V tu chvíli se Boabdil rozhodl zrušit spojení se Španěly a bránit poslední část země, která mu zůstala, tedy Granadu. Tato Boabdilova zrada vedla jen ke konečnému rozhodnutí Ferdinanda a Isabely - zničit nasridovskou dynastii a dostat zbytek Pyrenejského polostrova z područí Maurů.

2.1.2.2.1 Pád Granady

Přípravy na ovládnutí města trvaly od jara roku 1490, kdy se španělská armáda utábořila pod Granadou, kde bylo během následujícího roku na její podporu vybudováno celé nové město Santa Fé. Když Maurové viděli tak mocného nepřítele, který tábořil hned za hradbami, bylo jim jasné, že se nemohou ubránit. Od října 1491 tak začala vyjednávání, koncem listopadu už byly odsouhlasené podmínky a 2. ledna 1492 se Granada vzdala. Sám Boabdil předal Ferdinandovi klíče od Alhambry a na nejvyšší věži paláce byla vyvěšena královská vlajka a kříž (Elliot 2002:833).

Podmínky kapitulace byly dost liberální – Maurové si mohli ponechat své zbraně i majetek a bylo jim garantováno, že mohou dále vyznávat své právo, náboženství, zvyky i oblečení (Prescott 1904a:241-242). Dále jim bylo slíbeno, že o nich budou rozhodovat vlastní smírčí soudci a nebudou muset platit vyšší daně než dříve. Dokonce i Boabdil dostal určitý majetek v Alpujarras (Elliot 2002:849). Podmínky byly hodně podobné těm, které uzavírali již Ferdinandovi předkové s Maury ve Valencii a nedalo se tak předpokládat, že by je snad křesťané záměrně nechtěli dodržet. Dobyvatelská pozice Španělů byla ještě spíše nejistá a proč by chtěl Ferdinand a Isabela ničit obyvatelstvo, které svým způsobem vítalo nové vládce, kteří uznávají jejich práva, a vyhlídku stabilní politické situace po letech občanských válek? Avšak na druhou stranu muselo být všem jasné, že tyto svobody nebudou navždy.

Ferdinand s Isabelou začali postupně utužovat svou pozici v Granadě a i přes pozdější nepokoje muslimů, které byly tvrdě potlačeny, pomalu do počátku 16. století prosazovali křesťanství jako jediné možné náboženství (Prescott 1904a:250). Kdo nesouhlasil, musel opustit zemi a nebo byl těžce pronásledován. Židy stihl podobný osud již po 31. březnu 1492, kdy královská veličenstva vydala edikt o jejich vyhnání ze

Španělska (Prescott 1904a:291). Majetek odsouzených za tajné praktikování zakázané víry, či tisíců těch, co odešli, poté propadl státu.

Ferdinandovy vladařské plány však nekončily jen dobytím Granady a po těchto vojenských úspěších přesunul vojska do Itálie, na pomoc Neapolskému království, poté do Francie a Navarry. Jak později přiznal sám Ferdinand Katolický v červenci 1509: „*Peníze z našich království by samy o sobě nestačily k udržení tak velké armády a loďstva proti tak mocnému nepříteli.*“¹⁶ (Ferdinand in Kamen 2002:388-392).

Isabela umírá roku 1504 a její ostatky jsou přesunuty do královské hrobky v Granadě, kde s ní spočine později i její choť. Její právoplatnou nástupkyní byla dcera Johana, řečená Šílená, která měla za manžela Filipa Sličného, Habsburka po otci císaři Maxmiliánu I. Protože byla Johana duševně chorá, byla internována a Kastílii tak vládne Ferdinand s pomocí mocného kardinála Jiménese de Cisneros, dokud nebude moci nastoupit zatím příliš mladý syn Johany, Karel, vychovávaný v Holandsku. Po smrti Ferdinanda v roce 1516 přebírá trůn jeho vnuk, Karel I. Habsburský, od roku 1519 císař Karel V., který se i přes vnitřní politické a náboženské nepokoje může pyšnit říší rozlohou „nad kterou slunce nezapadá“.

2.2 První objevy a jejich financování

2.2.1 První objevné plavby

Španělsko bylo v objevných plavbách o řadu let pozadu oproti Portugalsku. Portugalsko bylo hlavní zemí, která shromažďovala znalosti k objevným plavbám. Princ Jindřich, zvaný Mořeplavec (1394 - 1460), dal

¹⁶ „*The money from our realms alone would not be sufficient to maintain so big an army and fleet against so powerful an enemy.*“ (Ferdinand 1509 in Kamen 2002:388-392).

vzniknout námořní akademii a dále podporoval plavby, které vedly k znovuobjevení Azorských a Kapverdských ostrovů, Madeiry, k obsazení Ceuty v Africe a k cestám podél západního pobřeží Afriky dále na jih až k dnešní Ghaně a Nigérii (Delouché 1995:197-198). Po počátečních neúspěších plaveb se začaly výpravy vyplácet, hlavně od 40. let 15. století, a začal se rozrůstat velmi výnosný obchod se vzácným zbožím – slonovinou a africkým pepřem, a hlavně s africkými otroky (Čornej 1995:299). Portugalci zkoušeli plout dále na jih a hledali cestu do Indie tudy. Po dosažení nejjihnějšího cípu Afriky - Mysu dobré naděje v roce 1488 Bartolomeem Diasem bylo dokázáno, že vody Atlantického a Indického oceánu se stýkají (Prescott 1904a:260). Indie se svým bájným bohatstvím a poklady tak byla na dosah. Proto byl u portugalského dvora odmítnut návrh Janovana Kryštofa Kolumba, který přišel s variantou západní cesty do Indie.

Stejně jako v Atlantiku, tak později ve východní Asii, vždy dorazili Španělé až po Portugalcích, čerpali z jejich zkušeností a nakonec s nimi i úzce spolupracovali (Kamen 2002:547). V objevných výpravách zaostalejší Kastílii se portugalské úspěchy 15. století nelíbily a tak vedla pirátským přepadáním lodí s drahým nákladem od roku 1475 proti Portugalsku válku, kterou ukončila až v roce 1479 smlouva v Alcáçovaz (Čornej 1995:299). Ve smlouvě se portugalský panovník vzdal nároku na kastilskou korunu, potvrdil se nárok Španělska na Kanárské ostrovy a Portugalsku zas na všechna známá i dosud neznámá teritoria ležící od nich na jih. Tak připadly Portugalsku Azorské ostrovy, Madeira, Kapverdské ostrovy a vše, co bude objeveno tímto směrem.

2.2.2 Financování

Důležitou složkou všech výprav bylo jejich financování. Jak už bylo zmíněno u Ferdinandovy armády, Jejich Veličenstva neoplývala takovým bohatstvím, aby si mohla dovolit financovat jak armádu, tak loďstvo a

fungování státu. Boje proti muslimům, francouzskému králi a dobovatelské výpravě do neznáma, vše vyžadovalo obrovské zdroje peněz k nákupu materiálu, potravin, žoldáků, lodí atd. Již renesanční pozorovatelé si všimli Ferdinandovy pověstné šetrnosti a opatrného hospodaření se zdroji, protože jinak by nikdy nemohl dosáhnout svých ambiciózních válečných i diplomatických cílů (Machiavelli [1513]2011, Giovio 1581). Nebýt anglických, francouzských, italských, španělských a vlámských obchodníků, kteří umožnili i reconquistu Pyrenejského poloostrova, šlechty i pomoci katolické církve, by nemohlo dojít ani ke spojení Španělska ani k dalším dobovatelským výpravám pod hlavičkou španělské koruny (Prescott 1904a:26). Jak napsal později Fernandéz de Oviedo: „*Zřídka kdy vkládají Jejich Veličenstva své příjmy a hotovost do těchto nových objevů, vše je jen na papíře a pěkná slova.*“¹⁷ (Oviedo in Carande 1965:440). Bylo tedy potřeba výborné organizace příjmů a výdajů a diplomatických dovedností veličenstev.

K tomu sloužila i počínající byrokratická evidence v armádě. Účetní záznamy a daňová evidence pomáhaly Ferdinandovi a Isabele mít přehled o situaci v armádě a rychle reagovat na nové potřeby doma i v zahraničí. Ale vývoj byrokratických postupů, komunikace a zásobování vojsk penězi a jídlem, tedy celý aparát moderní centralizované vlády, nefungoval ještě dokonale. Avšak, jak uvádí Stewart, „... *potřeba držení přesných záznamů pomáhala formovat vývoj armády od decentralizované k centralizované kontrole a tím vytvořit z armády spolehlivý nástroj národní politiky.*“¹⁸ (Stewart 1969:292).

Tlak na nepříliš bohatou státní pokladnu byl obrovský. Potom co byl Isabele potvrzen kastilský trůn, přislíbila například pomoc kastilské šlechtě a dobrodruhům, kteří chtěli konkurovat portugalskému loďstvu v

¹⁷ „*Casi nunca ponen Sus Majestades sus ingresos y dinero en estos nuevos descubrimientos, todo es de papel y las palabras bellas.*“ (Oviedo in Carande 1965:440).

¹⁸ „... *the need for keeping accurate records helped to shape army development from decentralized to centralized control and thus to forge the army into a reliable instrument of national policy.*“ (Stewart 1969:292).

objevování afrického pobřeží dále na jih (Kamen 2002:540). Většinu těchto cest si však šlechta dále financovala z vlastních zdrojů, nebo, jako výprava na ostrov La Palma, byla zcela financována janovskými a florentskými bankéři za obchodními zájmy (Kamen 2002:1114).

Ferdinand, jehož dalším snem bylo ovládnutí zbylých částí Středomoří počínaje severním pobřežím Afriky a konče nejspíše až Svatou zemí, takticky využíval zdrojů ze všech svých poddanských zemí i ambicí církve a obchodníků. Jako když v roce 1508 připravoval Ferdinand výpravu do severní Afriky, zažádal o velké množství obilí a sucharů z Neapole a Sicílie a své kapitány vyslal, aby tam nabrali co nejvíce pěchoty a vojáků (Manglano 1963:42). Sotva polovina z výdajů však padla na provincie v jeho područí, zbytek byly investice obchodníků a církve.

Jedním z vedlejších avšak důležitých zdrojů příjmů do státní pokladny byly i již zmíněné konfiskace majetku nevhodných osob a později samozřejmě i poklady z Nového světa, které jsou blíže rozebrány v dalších kapitolách. Po prvních výpravách začal řešit Ferdinand únik osob hledaných inkvizicí se zabaveným majetkem do nových zemí. Dokladem toho je i dopis, který zaslal Ferdinand roku 1510 Diegu Kolumbovi, synovi slavného Kryštofa Kolumba, který měl na starost nové provincie, aby se postaral o tyto osoby a pomohl vymoci peníze státu (viz obr. č. 2 in Lea 1987).

2.2.3 Kanárské ostrovy

Kanárské ostrovy, ležící 100 km od pobřeží Afriky na jejím severozápadě, mají bohatou minulost. Prvními, kdo z Evropanů objevil toto souostroví, byly nejspíše Normané. V průběhu 14. století se zde zřejmě vylodily portugalské lodě při objevných cestách dále na jih (Galindo a Glas 1767:13-15).

Poté byly Kanárské ostrovy nejdříve okupovány v druhé čtvrtině 15. století francouzskou a kastilskou šlechtou. Nárok na čtyři menší ostrovy – Lanzarote, Fuerteventura, Gomera a Faro, si činila šlechtická rodina Herrero, které právo na tyto ostrovy potvrdil Kastilský královský koncil roku 1477 (Galindo a Glas 1767:62-70). Ostrovy tak zůstaly pod jejich kontrolou až do konce 18. století (Kamen 2002:540). Tři velké ostrovy, Grand Canaria, Palma a Tenerife, tak měly spadat pod kastilskou korunu.

Původní obyvatelstvo ostrovů se dělilo na mnoho kmenů a skupin, mezi nimi tzv. *Guanchos*. Tito obyvatelé a jejich kultura i kmenová struktura byly velmi detailně Španěly zkoumány (viz. Galindo a Glas 1767, Espinoza 1907). Na velkých ostrovech žili domorodci, kteří byli spíše lovci než-li zemědělci. Žili ve špatně dostupných jeskyních a i s pár jednoduchými zbraněmi se dokázali několik let úspěšně bránit dobyvatelům (Galindo a Glas 1767:17-18). Dá se říci, že bez kolaborace mnoha domorodců se Španěly proti místním vládcům, by dobývání trvalo daleko déle. Navíc bylo společenství domorodců narušeno a oslabeno kmenovými válkami. Největší ostrov, Grand Canaria, byl podmaněn až roku 1483. Pak následovala Palma roku 1492. Na Tenerife přistál vrchní velitel královských sil Alonso de Lugo další rok, ale zdolat a podmanit si místní obyvatele se mu podařilo až roku 1496 (Kamen 2002:547-564), viz obr. č. 3.

Ačkoliv si šlechta sama financovala mnoho dobytelských cest pod hlavičkou krále či královny, další výpravy byly sponzorovány převážně italskými obchodníky, kteří viděli ekonomický potenciál ostrovů. Jedním z nich byl právě janovský bankéř Francesco Ripparolio, který se podílel na financování dobytí Tenerife a la Palmy a jeho firma i postavila první cukrovar na ostrově Grand Canaria (Otte 1996:215). Na ostrovech se začala ve velkém pěstovat hlavně cukrová třtina, která se pak dovážela do Evropy, a na jejím zpracování se podíleli jak původní obyvatelé, tak dovezení černí otroci a velké množství portugalských imigrantů, kteří tvořili významnou menšinu. Mezi další obyvatele Kanárských ostrovů se řadili právě Italové a Španělé, i když nápor Španělů se obrátil

vzdálenějším směrem po objevení Ameriky (Kamen 2002:579). Další plodinou, která se zde začala pěstovat ve velkém, byla vinná réva. Víno z Kanárských ostrovů se stalo významným směnným artiklem v obchodu s Anglií.

Koncem 15. století se ukázala i jejich strategicky výhodná poloha, když se zde lodě, ať už dobyvatelů, obchodníků a misionářů směřujících do Nového světa, zastavovaly k doplnění zásob před dlouhou plavbou přes oceán. Kanárské ostrovy se díky tomu staly prosperující destinací, která lákala nejen obchodníky, ale musela se bránit i pirátským nájezdům a jiným lupičům od moře (Galindo a Glas 1767:172-203).

3 OBJEVNÉ PLAVBY

3.1 „Objevení“ Ameriky a dělení světa

3.1.1 Kryštof Kolumbus a „objevení“ Ameriky

I když dnes již víme, že Kryštof Kolumbus nebyl prvním Evropanem, který dosáhl břehů Ameriky, je jeho výprava brána jako první, přinejmenším co se týká dalekosáhlých dopadů, jaký měla na evropskou civilizaci i americkou populaci.

Kryštof Kolumbus (obr. č. 4) se narodil roku 1451 v Janově a svou ranou kariéru strávil zde jako zástupce bankovního domu Centurionů (Prescott 1904a:264). Později pobýval i chvíli v Anglii a nakonec se přesunul do Lisabonu, kde studoval kartografii a odkud podnikal menší námořní výpravy, které ho utvrzovaly v tom, že západní cesta do Indie je možná (Kamen 2002:1146). Kolumbus se opíral o antické i středověké prameny jako *Imago mundi* od Pierra d'Ailly a kosmografii Florentina Toscanelliho. Západní cestou přes oceán chtěl dosáhnout *Cipanga*, neboli Japonska (Delouché 1995:201). Jeho cílem byla i říše „velkého

chána”, o kterém se zmiňuje Marco Polo ve svém cestopise. „Velký chán” v něm požádal Pola o vyslání křesťanské misie, protože toužil po seznámení s tímto náboženstvím. Navíc prý tato země oplývala zlatem (Boorstin 1997:274-296).

To vystihuje dva hlavní důvody cesty – bohatství, tedy zlato, a druhý, pro Kolumba asi daleko důležitější, šíření křesťanství. Kolumbovu pobožnost klade Todorov (1996:17-22) do popředí, protože se domnívá, že hledání zlata bylo ospravedlněním cesty pro krále, zatímco Kolumbus měl daleko větší ambice. Po prozkoumání Kolumbova Deníku, dopisů i záznamů z jiných děl tohoto období, kdy Todorov samozřejmě bere v potaz pro koho a za jakých okolností byly psány, dochází k názoru, že Kolumba nežene na cestu do neznáma jen vidina sobeckého bohatství, ale spíše zbožnost. Prostřednictvím nabytých pokladů by totiž mohla být financována křížová výprava k osvobození Svaté země.

Nezbývalo nic jiného, než se pokusit sehnat finanční podporu, která by pokryla náklady na cestu. Jak jsem již zmínila dříve, Portugalci se v poslední čtvrtině 15. století snažili dostat do Indie obeplutím Afriky a dle jejich měření by byla cesta západním směrem daleko delší a tedy nereálná, než jak s tím počítal Kolumbus. Jeho návrh tedy rada odmítla (Prescott 1904a:270). Kolumbus zkoušel prosadit svou výpravu i ve Francii a Anglii, ale opět neúspěšně (Delouché 1995:201).

Nakonec se obrátil o pomoc do Španělska, které žilo reconquistou a pomalu se snažilo dohánět Portugalsko i v dobovatelských cestách. Kolumbovi se podařilo sehnat finanční podporu aragonského konvertity Luise Santangela v Santa Fe, nově vzniklém městě hned u hradeb Granady (Kamen 2002:1146, Prescott 1904a:276). Janovští a florentýnští bankéři se později ukázali jako hlavní podporovatelé výprav, kteří byli ochotni riskovat své peníze v nejistém podniku (Bernal 1997:100). Kolumbus se dál schválně zdržoval v okolí Granady a doufal, že se mu podaří přesvědčit i královnu, aby ho podpořila. V polovině dubna 1492 pak povolila královna Isabela Kryštofu Kolumbovi cestu, kterou jiní považovali

za bláznovství (Prescott 1904a:270-274). Smlouva, kterou podepsal v Santa Fe, mu zaručovala v případě úspěchu šlechtický titul, majetek a rozsáhlé pravomoci nad teritorií, které možná objeví (Kamen 2002:596, Prescott 1904:280).

Kolumbus vyplul se třemi loďmi, Santa Mariou (Obr. č. 5) a 2 karavelami Pintou a Niňou, a celkem devadesáti členou posádkou z přístavu Palos de la Frontera u Cadizu dne 3. srpna 1492. Po čtyřtýdenní zastávce na Kanárských ostrovech vyrazil přes oceán (Prescott 1904a:281). Dne 12. října 1492 přistál Kolumbus na jednom z Bahamských ostrovů, kterému dal jméno San Salvador¹⁹, odtud pokračoval dál a dorazil nejdříve na Kubu koncem října a poté na ostrov Hispaniola²⁰, který byl určen pro španělské osídlení v příštích desetiletích (Kamen 2002:1151).

Na zpáteční cestu se vydal v lednu roku 1493. Santa María byla nejdříve zanesena bouří do Lisabonu, kde se o výsledku Kolumbovy cesty dozvěděl portugalský Jan II., který byl tou dobou již obeznámen s výpravami počátku devadesátých let severozápadním Atlantikem, jež vedli mořeplavci Joao Fernando Labrador, Joao Vaz Corte Real a jeho syn Gasparo Corte Real (Seaver 1996:200-201). Proto nevěřil, že by Kolumbus mohl doplout do Kathaje a Cipanga. Až poté dorazil Kolumbus do přístavu Palos 15. března, odkud jel podat hlášení Ferdinandovi a Isabele.

Kolumbus se až do své smrti domníval, že opravdu doplul do Asie západní cestou a po přistání na Kubě si myslel, že se nachází v Kathaji, v Číně, i když domorodí Taínové nepřipomínali poddané „velkého chána“ a po obrovských nalezištích zlata nebyly ani památky (Delouché 1995:202). S myšlenkou, že se dostal na konec Orientu, kde je mírné podnebí, si spojil i představy z *Imago mundi* o bájném pozemském ráji s krásnými

¹⁹ domorodci nazývaný Guanahaní, dnešní Watlingův ostrov

²⁰ dnešní Dominikánská republika a Haiti

nezkaženými lidmi, kteří žijí v tzv. Zlatém věku. To vedlo později k mýtu o „ušlechtilém divochovi“. Kolumbus reprezentoval to nejlepší i nejhorší ze středověkého myšlení a i když jeho objev znamenal krok do nového věku, sám jím zůstal nepoznamenán (Budil 2007:229). Během cesty si psal Kolumbus Deník, který byl určen jako zpráva panovníkům o objevech. Na ostrovech hledal hlavně zlato, aby se mohl vrátit s něčím, co ocení ti, kteří cestu financovali, i zbytek posádky.

3.1.2 Dělení světa

Ferdinand a Isabela se po návratu Kolumba ihned obrátili na papeže, aby podali nárok na nově objevené země pro kastilskou korunu, proti čemuž se ohradil portugalský Jan II., který argumentoval porušením dohody v Alçacovas. Papež Alexandr VI. Borgia vydal několik bul, mezi nimi slavnou *Inter Caetera* dne 4. května 1493, ve které potvrzuje nárok Španělů na veškerá území na západ od linie jdoucí od pólu k pólu po poledníku 100 *leguas* (mil) západně od nejzápadnějšího z Kapverdských ostrovů (Prescott 1904a:329-330). Tato bula byla ještě upravena bulou *Dudum Siquidem* 21. září 1493. V bule byl naznačen i případný nárok Španělů na „východní země“ (Boorstin 1997:301). Proti takovému dělení světa se opět ohradili Portugalci.

Spor byl vyřešen až po jednání zástupců korun Portugalska a Španělska dne 7. června 1494 ve španělském Tordesillas (Boorstin 1997:302). Zde byla stanovena *raya* (demarkační čára) 370 mil západně od Kapverdských ostrovů. Španělé tak získali nárok na Nový svět s výjimkou Brazílie a Portugalci na brazilské pobřeží, Afriku a Indický oceán. Podmínkou udělení tohoto léna papežem byla samozřejmě evangelizace pohanského obyvatelstva. Neplatnost všech předcházejících smluv a platnost a neměnnost tordesillaské smlouvy potvrdil ještě papež Julius II. bulou *Ea Qual* dne 24. ledna 1506 (Prescott

1904a:338). Jak píše Budil: „*Pouze s mírnou nadsázkou můžeme říci, že „předtím, než byl objeven, byl svět rozdělen”*” (Budil 2007:228).

3.1.3 Další Kolumbovy výpravy

Zatímco probíhala jednání o rozdělení světa, docházelo k dalším cestám západním směrem. Druhá Kolumbova výprava byla vypravena z Cadizu v září 1493, tentokrát za všeobecného zájmu a s flotilou sedmnácti lodí (Prescott 1904a:334, Kamen 2002:1151). Ferdinand a Isabela do této výpravy vkládali naděje a velká očekávání a doufali v její návrat s velkým bohatstvím na palubě. Avšak tato expedice prozkoumala jen jižní pobřeží Kuby, musela se potýkat s konflikty s místními Kariby a navíc s onemocněním posádky. Když se Kolumbus vrátil v červnu 1496 byl obviněn ze zpronevěry a z neschopnosti (Prescott 1904b:213-218).

Nakonec dostal od královských veličenstev další šanci a v květnu 1498 vyrazila třetí výprava, při které Kolumbus objevil Trinidad a pobřeží Venezuely, *Tierra Firma* (Prescott 1904b:222). Z této výpravy se vrátil deportován i se svým bratry z Hispanioly a roku 1501 byl zbaven hodnosti guvernéra. Místo něj do zámoří vyplul jeho nástupce Nicolás de Ovando v čele třiceti lodí (Prescott 1904b:234), čímž začala skutečná systematická kolonizace Nového světa.

Kolumbovi opět pomohla jen ochranná ruka Isabely a královna mu umožnila uspořádat poslední, čtvrtou, výpravu, při které měl konečně objevit úžinu a doplout až do Kathaje. Kolumbus velel čtyřem karavelám, se kterými postupoval podél pobřeží Hondurasu, Nikaraguy a Panamy (Prescott 1904b:240; Kašpar 1992). U pobřeží Hondurasu se setkal s mayskou obchodní kanoí. Po ztrátě dvou lodí se uchýlil na Jamajku, kde byl ohrožován místními domorodci, před kterými ho uchránila jen znalost blížícího se zatmění měsíce, což je zastrašilo, a plavidlo ze Santo

Dominga. Po jeho návratu do Španělska na něj čekala nejtvrdší rána, jeho ochránkyně, Isabela, zemřela v listopadu 1504. Nemocný a zhrzlý Kolumbus, který nebyl ani pozván ke dvoru, se přel o svá práva na nově objevených územích a nakonec se uchýlil do Sevilly, kde umírá 20. května 1506 (Kamen 2002:1173).

3.1.4 Soukromé expedice do Nového světa

Ferdinand a Isabela uvolnili od roku 1495 prostor i soukromým výpravám licencí k objevování a obsazování Nového světa, čehož začali dobrodruzi, financováni bohatými kupci, využívat až po roce 1499, kdy se naplno rozšířila zvěst o Novém světě a jeho možném bohatství, tedy po třetí Kolumbově výpravě (Prescott 1904b:245). Avšak to bylo umožněno jen katolickým křesťanům²¹ s tím, že Jejich Veličenstva si činila nárok na vše nově objevené, co se týká drahých kovů, dřev a minerálů. Na vše a hlavně na zlato byla uvalena speciální daň - dvě třetiny ze zisku pro panovníky, což bylo postupně sníženo až na jednu pětinu (Prescott 1904b:244).

Na přelomu 15. a 16. století tak byly podniknuty další objevné výpravy. Mezi nejdůležitější z nich patří expedice, které postupovaly podél pobřeží Jižní Ameriky až k 35. stupni jižní šířky, vedené Florentínem Amerigem Vespuccim, podle něhož dostal Nový svět své jméno, a Alonsem de Ojedou. Amerigo napsal ve zprávě *Mundus Novus* Lorenzu Medicejskému: „*Dopluli jsme k nové zemi, kterou z mnoha důvodů vypočítávaných níže považujeme za kontinent.*” (Vespucci in Boorstin 1997:305-308). Poté přidal vyčerpávající popis fauny i flory a místních domorodců.

²¹ Židům a muslimům to bylo zakázáno.

Dalšími významnými výpravami po pobřeží Nového světa jsou: portugalská expedice vedená Pedrem Álvaresem Cabralem, která přistála 25. dubna 1500 u brazilských břehů, které Portugalsku dle smlouvy náležely; výprava Juana Ponce de León po pobřeží Floridy v roce 1513; v témže roce překročil Vasco Nuňes de Balboa Panamskou šíji a poprvé spatřil Tichý oceán; 1515 dorazil Portugalec Joao Dias de Solís plující pod španělskou korunou k ústí řeky Paraná; roku 1517 poprvé přistál Antonio de Alaminos v Mexiku; a Juan Rodríguez Cabrillo prozkoumal pobřeží Kalifornie (Boorstin 1997:308).

Po těchto pobřežních průzkumech následovaly takzvané *entradas*, neboli vstupy do vnitrozemí. Alvarez Núñez Cabeza de Vaca se svými druhy prošel po ztroskotání v Mexickém zálivu pouště Texasu a severního Mexika. Roku 1539 se Hernando de Soto dostal na jihovýchod současných Spojených států amerických a Marcos de Niza na jihozápad (Kašpar 1992).

Pro řešení licencí na plavbu, problémů s osidlováním, zabíráním území a nacházení pokladů v Novém světě vznikla rozkazem z 20. ledna 1503 rada se sídlem v Seville (Prescott 1904b:247). Tato rada měla tři funkcionáře – pokladníka, dělitele a kontrolora. Úřad pro Indii měl v čele přednostu Juana Rodrigueze Fonsecu, později smutně proslulého biskupa burgoského. V Seville byla zřízena též celnice pro Indii a registrační úřad, kam se museli zapsat všichni kapitáni, kteří se chtěli plavit do nových zemí (Prescott 1956:12-13).

Na počátku 16. století se začínají do objevných výprav zapojovat i ostatní mocnosti kromě Španělska a Portugalska. Francouzi sponzorují několik výprav do Ameriky, čímž očividně porušují smlouvu z Tordesillas, a i Angličané pokračují v objevech na severozápadě dnešních Spojených států a Kanady. Avšak trvalé osidlování nových území je z počátku neúspěšné a bude trvat ještě několik desetiletí. Níže je blíže popsáno dobývání a osidlování 3 nejvýznamnějších z nich v Karibiku, Střední a Jižní Americe.

3.2 Dobyvatelské výpravy

3.2.1 Hispaniola a Karibská oblast

3.2.1.1 Obsazení Hispanioly

Ostrov Hispaniola byl objeven již při první Kolumbově cestě koncem roku 1492. Již tehdy Kolumbus rozhodl, že zde bude ideální místo pro první trvalé osídlení Španěly. Po ztroskotání jedné lodě na útesu na Vánoce 1492, nařídil Kolumbus postavit z jejich zbytků malou pevnost *Fortalesa La Navidad* a zanechal zde část své posádky. Domorodce považoval za poslušné a mírumilovné a do svého Deníku si poznamenal: *„Jsou beze zbraní, všichni nazí, nejsou zruční ve zbrani, tisíc jich utíká před třemi [Španěly], proto jsou dobří na poslouchání příkazů, k provádění práce, sázení a k děláni čehokoliv, co je potřeba, k stavění měst i k naučení se chodit oblečení a přijmout naše zvyky... Všichni mohou být převezeni do Kastílie nebo ponecháni jako zajatci na ostrově.”*²² (Kolumbus in Sauer 1992:32). Od začátku ani nepochyboval o tom, že budou ideálními otroky, bez toho, aby se pokusil stanovit, na jaké kulturní úrovni se domorodci nacházejí.

Na ostrovech Velkých Antil žilo několik indiánských skupin, mezi kterými převažovali Taínové spadající do skupiny arawackých indiánů původem z Amazonie, zatímco ostatní indiáni pocházeli ze Střední Ameriky, hlavně z mexického Yucatanu a Belize. Na konci 15. století byli Taínové organizováni do pěti politických jednotek, *kacikazgos*, s vůdci, *kacikas*, kteří měli velkou autoritu a hlavní slovo ve věcech odporu ke Španělům či nikoliv (Wilson 1990:44). Tak došlo k prvnímu povstání

²² *„They are without arms, all naked, and without skills at arms, a thousand running away from three [Spaniards], and thus they are good to be ordered about, to be made to work, plant and do whatever is wanted, to build towns and be taught to go clothed and accept our customs ... All can be carried to Castile or held as captives on the island.”* (Kolumbus in Sauer 1992:32).

několika tisíců Taínů proti dvou stovkám mužů v pevnosti La Navidad, která byla zničena.

Kolumbova druhá výprava, která sestávala ze 17 lodí, 1200 mužů, 12 kněží a žádné ženy, se měla usadit na Hispaniole a prozkoumat další ostrovy v Karibiku (Kamen 2002:1151).

Nešlo tedy o dobývání ostrova, ale jeho obsazení s tichým souhlasem domorodců, kteří byli dlouho trpěliví a začali se bouřit, až když jim Španělé zabírali pozemky, ženy, jídlo a uplatňovali na nich násilí (Sauer 1992:64). Osadníci nebyli schopni se o sebe postarat a byli závislí na pohostinnosti domorodců, co se týká stravy. Taínové, kteří byli nuceni pracovat pro Španěly a zásobovat je, tak neměli čas na obdělávání svých polí, kterých teď bylo potřeba víc a víc. Stále častěji pak docházelo k hladomorům. Dalším důležitým aspektem conquisty je neodolnost domorodců vůči evropským chorobám, které Španělé přivezly s sebou a s evropskými zvířaty (koně, prasata atd.). Z miliónů Taínů na ostrovech tak hladem, na vyčerpání a nemoce, především neštovice, zbylo do poloviny 16. století jen desítky tisíc (Wilson 1990:44). Podobná situace pak nastala i při obsazování americké pevniny.

Kolumbovi bratři Diego a Bartolomeo dostali na starost správu nově vznikajících osídlení, která dostala název *Santo Domingo* a *La Isabela*. Avšak v roli administrátorů se díky sporům s osadníky neosvědčili. Skupina Španělů již usazená v *Concepción de la Vega*, pevnosti dohlížející na střed ostrova, se pod vedením Francisco de Roldana chtěla přidat k revoltě indiánů proti Kolumbům, kdyby k ní došlo, tzn. kdyby byla schválena *kacikem*, který domlouval povstání i s Taíny z Jamajky (Wilson 1990:45). Zatím posílali španělští osadníci stížnosti na chování administrátorů přímo Ferdinandovi a Isabele. Královská veličenstva za nimi vyslala na Antily Franciska Bobadillu, který měl převzít všechny pravomoce Kolumbů. Francisko nechal všechny tři – Bartolomea, Diega i Kryštofa Kolumba uvěznit a deportoval je zpět do Španělska. Bobadillo

umírá roku 1502 a po něm nastupuje Nicolas Ovando de Caceres, který se rozhodl finálně „pacifikovat“ tuto oblast (Prescott 1904b:228).

To se mu prý podařilo snadnou léčkou. Všem hlavním *kacikům* na ostrově řekl, aby připravili velkou slavnost pro příjezd další výpravy a sešli se všichni v jedné slavnostní chýši. Jakmile se tam všichni ocitli, nechal je Ovando obklíčit španělskými vojáky a chýši zapálit. Zbylí Taínové tak naráz přišli o všechny své vůdce, bez kterých byli naprosto bezbrání (Guitar 2012). Tak se Ovandovi podařilo zlomit poslední odpor domorodců, kteří poté následovali nové, španělské, vůdce, bez větších konfliktů, stejně jako to později praktikovali další Španělé na americké pevnině. Po Ovandovi spravoval syn Kryštofa Kolumba Diego Hispaniolu jako guvernér (1509-1518) a od roku 1511 jako vícekrát Indií (Guitar 2012).

3.2.1.2 Karibské ostrovy

Osídlování jiných karibských ostrovů probíhalo odlišně. Jak shrnuje Wilson: „*Dobývání Portorika Ponce de Leonem začalo na počátku 16. století a vedlo zde k rychlému zničení taínského způsobu života. Na Kubě nebyl první pokus o kolonizaci tak intenzivní, z části proto, že zde nebylo nalezeno zlato a částečně proto, že objev a dobytí Mexika obrátily pozornost španělských hledačů pokladů. Indiánská populace zde nebyla kompletně zničena. Ve východním Karibiku byli Karibové z velké části míjeni.*“²³ (Wilson 1990:49). Jamajku začal kolonizovat Juan Esquivel roku 1509, 1511 se na Kubě objevuje Diego Velázquez a je zde založeno město Havana (1515). Zatím nejvýznamější kontinentální kolonií se od roku 1519 stala Panama pod vedením guvernéra Pedrariase de Ávilla.

²³ „*Ponce de Leon's conquest of Puerto Rico began in the early 1500s and quickly brought about the destruction of the Taino way of life there. On Cuba the first Spanish attempt at colonization was less intense, in part because no gold was found, and in part because the discovery and conquest of Mexico diverted the attention of Spanish fortune seekers. Indian populations there were not completely destroyed. In the eastern Caribbean, the Carib Indians were largely bypassed by early colonizers.*“ (Wilson 1990:49).

Jiné snahy o kolonizaci nebyly tak úspěšné, jako Juana Ponce de León, který se pokusil založit i kolonii na Floridě, ale tam byl usmrčen indiány v roce 1521, Joao Dias de Solís byl zabit domorodci v La Platě roku 1515 a neúspěšná byla zpočátku i kolonizace Yucatánu a Jižní Karolíny (Kašpar 1992). Avšak dobytí Mexica a Peru s jejich poklady, které následovalo, nahradilo neúspěchy předchozích expedicí.

Hispaniola pak postupně upadá na významnosti, jak se daří Španělům dobývat nová, zajímavější a na drahé kovy bohatší území na pevnině. Stejně jako Havana a Santiago de Cuba na Kubě a San Juan na Portoriku se v průběhu 16. století stává spíše jen překladištěm, strategickou zastávkou lodí mezi Španělskem a Mexikem, Panamou a Venezuelou, kde se budují španělské pevnosti proti nájezdům pirátů ostatních mocností (viz obr. č. 6).

Počet původních obyvatel se drasticky zmenšuje a na práci jsou dováženi odolnější a výkonější obyvatelé Afriky. Rozjíždí se tak velmi výhodný obchod s otroky. V Karibské oblasti se tak začíná formovat nová, postupně pokatoličtění, společnost, složená ze zbytku původních indiánů, Španělů, *peninsulares*²⁴, Afričanů a míšenců, mesticů a mulatů, díky nedostatku žen z Evropy.

3.2.2 Mexiko a Střední Amerika

3.2.2.1 První výpravy

První výprava, která se vydala z Antil západním směrem do Střední Ameriky, byla loď kubánského zbohatlíka Francisca Hernandese de Cordoba. Ten vyplul roku 1517 ze Santiaga de Cuba a po 21 dnech objevil zemi, mayský poloostrov Yucatan. Když se chystal přistát,

²⁴ Španěl z Pyrenejského poloostrova, tzn. narozen v pevninském Španělsku. Odlišoval se od Španěla narozeného španělským rodičům, ale v koloniích.

obklopily jeho loď čluny domorodců, kteří se dost lišili od těch na Antilách, a po krátkém vyjednávání byl Hernandez de Cordoba donucen odjet. Odtud plul dál na jihozápad do mayského města Campeche, kde pobyl několik dní a zapletl se do bojů s indiány u Potonchanu, kde bylo zabito 60 Španělů. Poté Cordoba uprchl s pár zlatými předměty (Prescott 1956:15, Kašpar 1999:56, Díaz del Castillo 1980:21-35).

Roku 1518 tak následovala další výprava Juana de Grijalvy, který se čtyřmi loděmi a posádkou přes 400 mužů porazil indiány u Potonchanu, objevil pobřeží dnešního Tabasca a vrátil se na Kubu. Na obě výpravy navázala Cortésova expedice, která byla inspirována hlavně bohatstvím, které zde Španělé zahlédli. Během těchto dvou výprav byli zajati dva Španělé – jeden se oženil s máyskou ženou, stal se náčelníkem a zůstal na Yucatanu do smrti; a druhý, kněz Gerónimo de Aguilar, byl později nalezen Cortésem, kterému sloužil jako tlumočnick. Také Bernal Díaz del Castillo, kronikář a společník Cortése na jeho výpravě, se účastnil již expedice Francisca Hernandezze de Cordoba (Prescott 1956:15). Díky němu se zachovaly mnohé barvitě detaily o Cortésově výpravě v jeho *Historia verdadera de la conquista de Nueva España*, Pravdivé dějiny dobytí Nového Španělska (1980), avšak právě pravdivost mnohých údajů musíme brát s rozmyslem.

Další zprávy o výpravě máme přímo od Cortése v jeho dopisech králi, *Cartas de Relación* (1993). Cortés byl pak hrdině vylíčen i svým životopiscem Franciscem Lópezem de Gómara (1511-1566) v díle *Historia de la conquista de México* (2000), ve kterém se ovšem zaměřil pouze na roli dobyvatele a opomněl význam ostatních členů výpravy i indiánů samotných. Kritičtějšího pohledu na Španěla se nám dostává již od známého obhájce práv indiánů, Bartolomea de las Casas (1484-1566), kterému se blíže budu věnovat později.

3.2.2.2 Hernán Cortés

Hernán Cortés se narodil roku 1485 v Medellínu, Extremadura, zchudlému šlechtici kapitánu Martínovi de Cortése de Monroy a jeho ženě Cataríně Pizzaro Altamiranové (Kašpar 1999:55). Během divokého mládí, kdy nedokončil studia práv, se nakonec rozhodl hledat slávu a bohatství v zámořských objevech. Na moře se dostává až v roce 1504, kdy vyplouvala k Novému světu nevelká eskadra lodí. Z Hispanioly se po sedmi letech vydává úspěšně dobýt Kubu s Diegem Velazquezem de Cuéllar. Zde získal Cortés majetek i půdu, ale to mu ke spokojenosti nestačilo. Toužil dobýt zemi, o které slyšel z výprav Grijalvy a Hernandezze de Cordoby. Velazquez, jako guvernér Kuby, mu chtěl velení nad tímto podnikem odejmout, ale Cortés už do výpravy vložil svůj majetek, zadlužil se a rychle odjel 10. února 1519, než ho stihl kdokoliv zastavit. Zásoby si pak „vypůjčil“ po cestě v královských skladech v přístavu Macaca na Kubě (Prescott 1956:138-142, Lopéz de Gómara 2000).

Cortés se zastavil nejdříve na ostrově Cozumel, kde přibral do výpravy kněze Aguilara, a poté přímo na Yucatánu. Zde dostal od místních *kaciků* máyskou otrokyni Malintzin (Malinche) neboli doňu Marinu, jak ji pokřtili Španělé. Ta mu později porodila syna Martína Cortése (*1523) a společně s Aguilarou mu překládala. Doña Marina nejdříve z jazyku nahuatl do mayštiny a Aguilara z mayštiny do španělštiny, pak se Marina i rychle naučila španělsky (Prescott 1956:156-157; Kašpar 1999:58). Díky doňe Marině získal Cortés důležité informace o aktuální politické situaci v Mexiku a mnohokrát cenné rady, které mu díky znalosti indiánských kultur mohla v rizikových situacích poskytnout (Kašpar 1992:52).

3.2.2.3 Dobytí Mexika

Oblast dnešního Mexika s bohatou minulostí byla v té době osídlena mnoha různými vyspělými indiánskými kulturami, od

dominantních městských států Aztéků rozkládajících se na severních planinách, přes směsici etnik středního Mexika, až po upadající podrobená města Mayů v pralesních nížinách na Yucatánu a v oblasti dnešní Guatemaly. Aztéckou říši vybudovala vlastně asociace tří aztéckých městských států v čele s Tenochtitlánem a jeho vládcem Montezumou. Ti tvrdě vybírali daně, vedli války s okolními etniky a utlačovali ostatní města, z nichž čerpali i lidské oběti ke svým obřadům. Nebyl tak pro Cortése velký problém přesvědčit několik podrobených *kaciků*, aby se přidali na stranu Španělů (Prescott 1956:163, Polišínský 1979:32-39).

S těmito znalostmi, tlumočnickými a zkušenostmi z boje s indiány sbíral spojení a vojska podrobených indiánů v Tlascalce, Cempollae a dalších oblastech, kde se chtěli vzepřít Montezumově nadvládě, a informace potřebné k dobytí Tenochtitlánu. Brzy se tak dozvěděl o bohu Quetzalcóatlovi, opeřenému hadovi, který se dle předpovědi měl vrátit na zem v období vlády Montezumy (Hordern 1987:26-28). Pověst mluvila o bohu bílé pleti, vysoké postavy, tváře s plnovousem a s lesklou přilbicí. Jeho návrat předpovídala mnohá podivná znamení. Není divu, že se tak Montezuma, spraven skrze své špehy o přítomnosti Španělů s přilbicemi, střelnými zbraněmi, koňmi a psy na pevnině, mohl domnívat, že se jedná buď přímo o bohy nebo jejich posly (Kašpar 1999:59; Kašpar 1992:53; Prescott 1956:161-162).

Vysvětlením může být šíření pověstí o příchodu bílých mužů do Karibské oblasti, vždyť to už bylo téměř 30 let od přistání Kolumba na Hispaniole. Vše tedy hrálo Cortésovi do karet, aby byl schopen porazit mocného aztéckého vladaře s pomocí proti němu bouřících se indiánů. Samotní Španělé by bez znalosti jazyka, politické a náboženské situace a hlavně pomoci několika městských států a jedné z nich, Mariny, neměli proti obrovské početní převaze indiánů šanci.

Cortés se na Tenochtitlán vypravil dne 16. srpna 1519. Všechny ubezpečoval, že nepřichází ve zlém, jen šířit poselství svého krále a jeho

víru, zdůrazňoval zájem o zlato. Montezuma vyslal po poradě s ostatními *kaciky* ke Cortésovi poselstvo s nádhernými dary pro jeho krále, současně mu zakázal přístup do hlavního města a doporučil mu odplout. Mezi dary bylo to nejkrásnější z celé země, látky, umělecké předměty a dvě obrovská kola ze zlata a stříbra, která znázorňovala aztécký kalendář (Prescott 1956:165-166, Kašpar 1999). Někteří vojáci se tak zalekli obrovské moci Aztéků a chtěli se vrátit s těmito dary na Kubu, jak by si přál Velazquez, jiní naopak toužili po uchvácení země se všemi jejími poklady. Cortés se nakonec nenechal tak snadno odmítnout a když se k němu přidali i Totonakové z Cempollay, přesvědčil zbytek tábora k tažení na Montezumu (Díaz del Castillo 1980:116-120).

3.2.2.3.1 Založení města Veracruz

Cortés založil osadu *Villa Rica de Vera Cruz*, poblíž dnešního Veracruz, s vlastní obecní radou, která tak měla větší pravomoce nad rozhodováním o dalším dění a přehlasovala tak Velazquezovy rozkazy (Prescott 1956:172-173, Díaz del Castillo 1980:121-123). O celé výpravě a založení nového města informoval, teď již císaře, Karla V. v Prvím listě Cortésově, který poslal spolu s menší částí pokladů do Španělska (Prescott 1956:185; Cortés 1993). Cortésova taktika se tak opět vydařila. Během dalších nepokojů mezi svými lidmi dokonce nechal zničit celé své loďstvo kromě jediné lodi. Tím znemožnil únik vojáků na Kubu a všem tak nezbývalo nic jiného, než se vydat na Montezumu.

3.2.2.3.2 Tažení na Tenochtitlán

Cestou na náhorní planinu, kde se na jezeře nacházelo hlavní město Tenochtitlán, prošli Španělé městy Tlaskalou a Cholulou, kde se neobešli bez boje. V Cholule, kde se snažili vlákat Cortése do léčky, došlo ke krvavému masakru a k dobytí města (Prescott 1956:242-244). To

hluboce zapůsobilo na obyvatele ostatních měst, která se hned vzdávala Cortésovi. Montezuma se pořád snažil přes posly neobratně vyjednávat, ale to už dorazil Cortés do Tenochtitlánu (Díaz del Castillo 1980:197-216, 241-248).

Zde byl Cortés přijat s úctou i strachem Montezumou přes varování aztécké válečné rady a ubytován v paláci, kde se Španělé dobře opevnili. Montezuma mezitím nechal napadnout španělskou osadu na pobřeží a usmrtit tam několik Cortésových mužů (Díaz del Castillo 1980:253-257,278-281). Když se to Cortés dozvěděl, nechal Montezumu ubytovat u nich v paláci. Doufal, že zajetím nejvyššího Aztéka se zbytek indiánů poddá, ale situace v říši nebyla zcela jednotná a samotný Montezuma nebyl jediným výhradním vládcem, kterému by byli všichni podřízeni, ale jen *tlatoanim*, vůdcem ve vnějších záležitostech říše, a už měl i odpůrce ohledně jednání s cizinci v čele s jeho bratrem *Cuitlahuacem*. Jednání Španěla tak jen vystupňovalo odpor indiánů vedený *cihuacoatlem*, vůdcem pro vnitřní záležitosti z panovnické rodiny (Prescott 1956:296-305).

Mezitím dorazilo vojsko z Kuby vyslané Velasquézem proti Cortésovi. Daleko silnější a lépe vybavené vojsko se podařilo Cortésovi v noční bitvě přemoci a přesvědčit většinu zbylých vojáků, aby se přidali na jeho stranu (Prescott 1956:329-339; Sahagún 1590).

Když se vrátil Cortés do Tenochtitlánu, kde zatím velel jeho jménem Pedro Alvarado, zjistil, že z nejasných důvodů nechal zmasakrovat aztécké šlechtice účastníci se obřadu během slavnosti Toxcatl. Tento masakr se udál 10. května 1520. Španělské zdroje vysvětlují Alvarádův čin tak, že se snažil zabránit lidským obětem a proto do obřadu zasáhl (Díaz del Castillo 1980:376-380), zatímco aztécké prameny mluví o pobláznění Španělů aztéckým zlatem, kteří měli šlechtici na sobě, a proto se na ně vrhli.

Reakce na sebe nenechala dlouho čekat a Španělé byli obklopeni velkou přesilou. V tu chvíli nechal Cortés předvést Montezumu, aby ke

svému lidu promluvil a uklidnil situaci. Ten ho sice poslechl, ale Aztékové, kteří již stanovili nového vládce země, ho zahrnuli jen nadávkami, oštěpy a kamením.

Následující dění popisuje každý jinak. Dle Bernala Díaze ho na chvíli přestali strážit španělští vojáci, „*a Montezumu ranily tři kameny, jeden na hlavě, druhý na paži a třetí na ruce; ačkoliv ho žádali, aby se dal ošetřit a najedl se, a ačkoliv ho těšili, on všechno odmítal, a když jsme to nečekali, přišli nám sdělit, že zemřel. Cortés pro něho plakal a stejně tak všichni naši kapitáni a vojáci, ...*” (Díaz del Castillo 1980:388). Dle Cortése (1993) a Lopéze de Gomary (2000) Montezuma zemřel hned po ráně kamenem od svých poddaných. Kronikář Antonio Herrera y Tordesillas uvádí, že rána nebyla smrtelná, že král zemřel „*hněvem a žalem*” (Prescott 1956:371-373). Bernardino de Sahagún ve Florentýnském kodexu (1590), mexičtí a texcokští kronikáři zas viní ze smrti Montezumy Španěly, jeden se dokonce zmiňuje o meči, který jeden Španěl vrazil Montezumovi do slabin. K indiánské verzi se přiklání i někteří současní badatelé s tím, že Španělé pak Montezumu, který se bez královské moci stal pro ně bezcenným, už nepotřebovali (viz. Kennedy 2009).

Cortésovi pak nezbyvalo, než se z indiánského obklíčení probít ven a utéci z města. Tato událost se vryla do dějin pod názvem *Noche triste*, neboli Smutná noc z 30. června na 1. července 1520, a došlo při ní k obrovským ztrátám na obou stranách. Cortés přišel o tři čtvrtiny armády, veškeré nashromážděné zlato a klenoty, všechny záznamy včetně deníku a měl jediné štěstí, že Aztékové ukončili boj, jakmile vytlačili Španěly z města. Oslavovali totiž vítězství a obětovali zajatce (Díaz del Castillo 1980:389-390; Sahagún 1590).

Mezitím se Cortés (1993) utkal ještě v horách s jinou armádou, nad kterou se jim podařilo zvítězit. S posilou čerstvých mužů vymyslel novou strategii na konečné dobytí jezerního města Tenochtitlánu – po vodě. Nechal postavit flotilu třinácti malých brigantin, s kterými se aztécké kanoe nemohly rovnat a s taktikou neustálého obléhání a ničení města, z

jehož trosek zasypávali indiánští spojenci lagunu a umožnili tak přístup jezdecku, dobyl po třech měsících Tenochtitlán. 13. srpna 1521 se Cortésovi podařilo na kanoi zajmout současného vládce, *Cuauhtemotzina*, a vyčerpaná aztécká říše padla (Sahagún 1590; Prescott 1956:478-497).

Cortésovi muži se rozešli, on sám jel přes Kubu do Španělska podat zprávu o dobytí říše Karlu V. a ověnčený slávou a tituly se vrátil do Střední Ameriky, aby dobýval další území na sever i na jih, začal kolonizaci Mexika a nechal postavit výstavní hlavní město Nového Španělska na troskách toho starého. Avšak vláda conquistadorů byla brzy nahrazena královskou administrativou z obavy z jejich vzrůstající moci a z nezávislosti nových území (Kašpar 1999:62-63).

3.2.3 Peru a španělská Jižní Amerika

Geografické aspekty Jižní Ameriky - vysokohorské Andy, pralesní nížiny a pouštní západní pobřeží obsazovaly různé civilizace žijící v jednotlivých oblastech již dva tisíce let před naším letopočtem. Lišili se hlavně civilizace žijící v horách, na peruánském altiplanu, a v nížinách. Různé kultury využívaly závlahové hospodářství, pěstovaly kukuřici a brambory, a chovaly lamy, vikuni a alpaky. V 15. století se stávají nejdominantnější kulturou z And Inkové, jeden z řady kečujských kmenů (Polišenský 1979:40).

Inkům se podařilo během třiceti let a tří generací vládců ovládnout obrovské území o průměrné šířce kolem 320 km a délce přes 4200 km s mnoha státy – od dnešního Ekvádoru a Kolumbie na severu až po oblast středního Chile a severozápadní Argentiny na jihu (Budil 2007:238-239). Ubránili se jen amazonské pralesní kmeny.

Incká říše byla propojena sítí 40 000 km silnic, určených jen pro státní účely, se strážními stanovišti, budovala se nová města a sociální systém byl propracovaným nástrojem mocenské struktury a spoléhal na

značnou míru přerozdělování. Jednotlivé státy pod inckou nadvládou platily daně a incká armáda byla složena i z podmaněných obyvatel. Organizovanost byla důležitou složkou incké nadvlády. Vše završoval složitý náboženský dualistický systém potvrzující právo panovníka, syna slunce, a dalších vládců z jeho klanu (Polišenský 1979:42-44, Prescott 1980:31-48).

Během incké expanze docházelo k obrovským přesunům obyvatelstva, které buď nechtělo spolupracovat a radikalizovalo se, to bylo rozděleno a posláno na pacifikovaná místa, nebo z důvodu, že bylo dané území přelidněno. Po podmanění docházelo k přísné akulturaci s inckým náboženstvím, zvyky i jazykem a místním vládcům byla ponechána jistá míra autonomie jen do doby úplné asimilace (Polišenský 1979:46). Avšak oproti kulturám ze Střední Ameriky neznali Inkové písmo a jejich kalendář a měření času bylo daleko méně vyvinuté. Přísná sociální stratifikace umožňovala vzdělávání jen dětem ze šlechtických rodin v jediné škole v Cuzcu.

Svou říši nazývali Inkové, synové slunce, *Tawantinsuyu*, neboli Čtyři díly světa. Svůj původ spojovali s legendami plnými zlatých pokladů, které tolik zajímaly i první dobyvatele, ke kterým se zprávy o zlatě dostaly od indiánů z oblasti dnešní Panamy. Avšak zlato Inků nepřineslo nakonec štěstí ani Inkům, ani dobyvatelům samotným, kteří byli buď zabiti indiány v bitvách nebo k vůli bohatství a moci později mezi sebou navzájem. Ani jejich potomkům nebyl dopřán klid a většinou zahynuli v bídě a ve sporech s rodinou či králem o dědictví po dobyvatelích (Kuzmiščev 1985:14-15;101-114;204; Prescott 1980:19-30).

I v této absolutistické říši ale docházelo k válkám o následnictví a v období dobytelské výpravy Španělů bojovali o moc Huáscaru a jeho nevlastní bratr Atahualpa. Tím byla samozřejmě říše oslabena a Atahualpa, narozdíl od Montezumy, Španěly z počátku nebral na vědomí a dosti je podcenil, což byla jeho chyba. Španělé naopak díky neznalosti nepochybně a nepřipouštěli si velikost a moc Inků a při zprávách o obrovské

armádě čítající stovky tisíc bojovníků si mysleli, že indiáni neumějí počítat a přehánějí (Kuzmiščev 1985:204-205).

3.2.3.1 První objevné výpravy

Mezi první objevné plavby do Jižní Ameriky můžeme počítat, kromě výprav Portugalců ke břehům Brazílie, cesty Španělů Ojedy a Juana de la Cosa, kteří, stejně jako Amerigo Vespucci, pronikli roku 1499 do Maracaibského zálivu. V roce 1500 probádal Bastidas, de la Cosa a Balboa pobřeží Kolumbie a dostali se do Panamy. Balboa poté roku 1513 dosáhl jako první Tichého oceánu (Delouché 1995:204).

Na území dnešní Nikaraguy, Kostariky a Panamy byla Ferdinandem v květnu 1513 založena provincie Castilla de Oro (Castilla del Oro – Zlatá Kastílie) s osadou Darien na pobřeží Karibského moře. Na návrh Balboy bylo ze strategických důvodů hlavní sídlo pod jménem Panama založeno na pobřeží Pacifiku pod vedením guvernéra Dona Pedra Arias de Ávila²⁵, což bylo lepší pro objevné výpravy směrem na jih. Zatím však dobyvatelé směřovali hlavně na sever a západ, dle přesných příkazů panovníka, až se potkaly s Cortésovými druhy v Hondurasu. Pedrarias osidloval i města Nata a Nombre de Dios. Až v roce 1522 byla vyslána z Panamy výprava na jih pod vedením Pascuala de Andagoya, který k vůli nemoci pronikl jen k Puerto de Pinas, stejně jako Balboa (Prescott 1980:88-89, Xerez 1970:11).

Roku 1524 se skupina mužů, mezi nimi Francisco Pizarro, rozhodla zkusit objevit a dobýt mocnou říši a její bohatství v tajemné zemi na jihu, o které se doslechli od indiánů. O jejich cestě víme hlavně z dopisů Pizzara králi, od kronikáře výpravy Franciska de Xereze v jeho Pravdivé zprávě o dobytí Peru... ([1534]1970) a z Komentářů kronikáře Garcilasse de la Vegy.

3.2.3.2 Francisco Pizarro

Francisko Pizarro se narodil v Truxillu v Estremaduře, zřejmě vzdálený příbuzný Cortése, kolem roku 1471 jako nemanželské dítě, o které rodiče nejevili zájem. Neuměl číst, psát a živil se jako pasák vepřů, než se rozhodl, že zkusí své štěstí v Novém světě, o kterém kolovalo tolik fantastických zpráv. Vydal se tedy do Sevilly, odkud vyrážely výpravy na západ. Záznamy pak dokazují, že se účastnil nepovedené výpravy z Hispanioly do Uraby na *Tierra Firme* s Alonsem de Ojedou v roce 1510 (Prescott 1980:90, Xeres 1970:11). Pak se účastnil i výprav Balboy, s kterým zakládá osadu Darien a mezi prvními Evropany vidí „Jižní oceán“. V roce 1515 přechází s výpravou Panamskou šiji, aby navázal obchodní styky s domorodci a později sem k Tichému oceánu doprovázel Pedrariase při zakládání nového města Panama. Pizarro byl součástí i mnoha výprav na sever, ale nepřinesly mu žádné velké bohatství. V padesáti letech má jen kusy pozemků poblíž hlavního města Panamy a *repartimientos*, tedy tolik domorodců kolik zasluhovala jeho vojenská hodnota (Hordern 1987:102-104; Prescott 1980:91).

V roce 1522, po návratu Andagoyovy výpravy a po dobytí Mexika, se pod vlivem úžasných zpráv o bohatství na jihu rozhodne dobýt tajemnou říši. Protože jeho jmění by ani nestačilo na financování výpravy, setkává se s Diegem de Almagrem, zkušeným vojákem, který se bude podílet s Pizzarem na vybavení výpravy a bude mít na starost stravování, a Hernandem de Luquem, španělským knězem a panamským farářem spravujícím peněžité prostředky, tudíž největším sponzorem výpravy. Té bude velet Pizarro (Prescott 1980:91-92, Xerez 1970:11).

²⁵ Nechvalně proslulý závistivý vládce Pedrarias, povoláný od dvora díky sňatku s dcerou markýzy de Moya, přítelkyní královny Isabely (Prescott 1980:88).

3.2.3.3 Dobytí říše Inků

První Pizzarova výprava na jih vyrazila se svolením Pedrariase 14. listopadu 1524, tedy v nejnevhodnější dobu v období dešťů, se 112 Španěly a několika indiánskými služebníky na palubě vstříc strastiplné cestě na jih (Prescott 1980:93-95; Xeres 1970:11). Almagro měl vyplout za ním na druhé lodi, jakmile bude dovybavena. Avšak tato expedice kvůli nepřízni počasí, hladu a nehostinným močálovitým břehům, které potkávali, skončila neúspěchem. Obě lodě se vrátily a po doplnění zásob a posádky, většina které pomřela na předchozí cestě, vyrazily znovu. Tato výprava trvala přes tři roky a postupnými objevy se dostala přes řeku sv. Jakuba až k bohatým indiánským městům v zátocě sv. Matouše v dnešním Ekvádoru. Avšak proti obrovské přesile indiánů by neměl zbytek posádky šanci, proto se vrátili zpět do Panamy (Hordern 1987:104-106).

Pizzaro se rozhodl o svých objevech a slibné vizi bohaté říše referovat přímo Karlu V., aby podpořil jeho cestu, protože ani on, ani Almagro už neměli nic, jen dluhy. Karel V. výpravu odsouhlasil, nechal jmenovat Pizzara místokrálem, guvernérem, velitelem pevností a nejvyšším *alguacilem*, policejním velitelem, nově objevených oblastí (Prescott 1980:114-130; Xeres 1970:13-15). Po návratu Pizzara do Panamy s novými lodmi, souhlasem od krále a vybavením tak mohl vyrazit opět vstříc Jižní Americe.

Tentokrát probíhala výprava odlišně - úspěšně válčili se vzdornými indiány na ostrově Sv. Jakuba a v městě Túmbez, kde zanechali pár křesťanů, aby zde dohlíželi, a 16. května 1532 postupovali dál (Prescott 1980:130-140; Xeres 1970:19-21). Na peruánském pobřeží založil Pizzaro v červenci 1532 španělskou základnu San Miguel de Piura jako třetí španělské město v Jižní Americe a první v oblasti dnešního Peru. Cestou si po bojích podmaňuje jednotlivé vesnice a šíří křesťanskou myšlenku i přes lhostivost indiánů. Odtud s posilou z Panamy, se 62 jezdci a 106 pěšími, vyrazil do nitra Incké říše (Hordern 1987:106-108).

Jak již bylo řečeno, Incká říše zrovna řešila vnitřní problémy – následnické války mezi *Huáscarem* a Atahualpou, a nepřikládala španělským výpadům velký význam. Pizarro se cestou postupně dozvídá o velikosti země a moci Atahualpy, se kterým se chce setkat, a osnuje plány na ovládnutí říše. 15. listopadu 1532 dorazil Pizarro se svými muži do údolí Cajamarky (Caxamalky) k Atahualpově vojsku (Prescott 1980:152-163; Xeres 1970:20-25).

3.2.3.3.1 Konec Atahualpy

Atahualpa měl o Pizzarovi jasné zprávy od svých zvědů i *kaciků* podmaněných měst, které Španělé ovládli, a na rozdíl od Pizzara i věděl, kolik jich přesně je a měl v plánu je rychle zlikvidovat. Pizarro postupoval se svými muži a jezdci vstříc Atahualpovi a po cestě potkával vylidněné vesnice. Od zajatého šlechtice se při mučení dozvěděl, jaké plány s nimi má Atahualpa a že se na ně chystá velké vojsko s 50 000 bojovníky rozdělené do tří oddílů schované v horách. Cifře prý Pizarro nevěřil, domníval se, že počítají odlišně a i kdyby, pomůže jim Bůh, jako jim pomáhal doposud (Hordern 1987:111-116; Prescott 1980:163-173; Xerez 1970:29-32).

Ve vylidněné Cajamarce obsadil Pizarro velké dvěma branami uzavřené náměstí. Po dlouhých domluvách přes posly bylo smluveno, že Atahualpa dorazí Pizzara navštívit v přátelské atmosféře a veme s sebou jen pár málo ozbrojených vojáků. Pizarro poschoval do prázdných budov vojsko a připravil je k útoku na signál „*Santiago*” a dal pokyn k zajmutí živého Atahualpy. Když konečně Atahualpa dorazil s celým vojskem a královskou družinou, oděni ve vši nádheře, přistoupil k Atahualpovi nejdříve otec Valverde s Biblí a představil mu křesťanskou víru. Atahualpa prý povýšeně knihu prohlédl a odhodil několik kroků od sebe. Otcí řekl, že slyšel o tom, jak křesťané plení podmaněné vesnice a kradou šatstvo a že odtud neodejde, dokud mu vše nevrátí (Hordern 1987:117; Xerez 1970:40-45).

Když se to Pizzaro dozvěděl, vyšel s pár lidmi z budovy, rychle došel skrz družinu až k Atahualpovým nosítkům, chytl ho za paži a zařval smluvený signál. V tu chvíli začaly pálit děla, zbraně, vyběhli jezdci a pěšáci pobíjeli zbytek indiánů, kteří v ochromení z výbuchů a koní a v šoku z toho, co se dělo, nestihli utéct. Indiáni se nevzmohli na rychlou reakci a snažili se jen zachránit si holý život. Navíc nebyli pořádně vyzbrojeni, jak bylo smluveno (Horder 1987:117-118). Nikdy by je nenapadlo, že by mohlo dojít k takovému útoku a pohaně vládce, kterého se každý bojí, od pár Španělů. Při útěku padali přes sebe a dokonce prý vylomili jednu zeď náměstí (Prescott 1980:173-185; Xerez 1970:40-48).

Atahualpa během chvíle přišel o celou družinu, všichni jeho oblíbení šlechtici, rádcové a *kacikové*, kteří ji tvořili, byli mrtví. Atahualpu stáhli z nosítek tak, že mu strhli šat, a táhli ho do domu. Pizzaro nařídil, aby mu přinesli oděv a vysvětlil mu, proč byla jeho pýcha tak rychle pokořena (Xerez 1970:49). Důvodem úspěchu Španělů byl samozřejmě Bůh, který stál při nich v boji proti nevěřícím, kteří navíc opovrhli jeho učením.

Aby se Španělům Atahualpa vykoupil, slíbil jim zlato a stříbro. „... že jím naplní síň dvaadvacet stop dlouhou a sedm stop širokou až k bílé čáře vedené středem výšky síně, což je, jak řekl [Atahualpa], půldruhé výšky muže. Prohlásil, že do této výšky naplní místnost různými zlatými předměty, jako jsou džbány, hrnce, cihly a jiné věci, a stříbrem že ji naplní až ke stropu dvakrát a že tento slib splní do dvou měsíců.“ (Xeres 1970:57). Xeres dále uvádí, jak bylo s Atahualpou dobře zacházeno, jak pochopil jejich víru a vzdal se model (Xeres 1970:62), avšak zda-li to myslel vážně nebo se jen chtěl zavděčit Španělům, aby ho propustili, už se asi nedozvíme, i když Prescott uvádí, že se nakonec nevzdal svých bohů ani před smrtí. Do Cajamarky se nosily poklady z celé říše i z Cusca, až se podařilo obrovské výkupné nashromáždit (Prescott 1980:186-197).

Inka Atahualpa tak svůj slib dodržel. Mezitím začaly vznikat nesváry mezi Španěly k vůli rozdělení kořisti. Bratr Franciska Pizzara, Hernando,

byl vyslán ke Karlu V. s nejkrásnějšími výrobky z pokladu, aby spravil císaře o výsledcích tažení a vyjednal větší pravomoce pro dobyvatele. Ke Španělům se však dostávají i pověsti o budovaném povstání a vojsku proti nim. Bylo na čase tažení do Cusca, hlavního města. Ale jak píše Prescott: „*Ale co s Atahualpou? Při rozhodování o této otázce platilo: spravedlivé je to, co je výhodné.*” (Prescott 1980:199).

Proti Inkovy bylo shromážděno 12 obvinění a byl souzen v zinscenovaném procesu (Horder 1987:118-119). Jeho smrt by se Španělům hodila. Inka byl shledán vinným a odsouzen k upálení za živa na hlavním náměstí v Cajamarce. Proti takovému bezpráví se ohradilo i několik Španělů, ale byli přehlasováni většinou. Atahualpa byl upálen 29. srpna 1533 (Prescott 1980:203-204). Proti této úmyslné vraždě se poté vyjádřil i Karel V., který se o tom dozvídá z Pizzarova dopisu zaslaného 29. srpna 1533 (Budil 2007:239).

Ani po smrti Atahualpy však nebyla pozice Španělů v říši jistá a tak se postupně přikláněli na stranu nově volených vládců Inků a bojovali s různými stranami. Občanská válka vznikla i mezi samotnými conquistadory a jejich stoupenci, díky malé kontrole ze Španělska. Nejdříve byl zabit Almagro roku 1538 a Francisko Pizarro o tři roky později. Kolonizace probíhala velmi pomalu, přesto bylo roku 1535 založeno město Lima a roku 1542 místokrálovství, které bylo později nazvané Peru (Polišenský 1979:75-77). Avšak to nebylo politicky konsolidované. Ostatní indiánské obyvatelstvo totiž dlouho stálo na straně svých vládců a nechtělo se přidat k Evropanům, jak tomu bylo u Aztéků v Mexiku. Dá se říci, že enklávy Inků se bránily španělské nadvládě až do roku 1572 (Budil 2007:240). Tehdy byl poražen poslední Inka Túpac Amarú.

3.3 Snaha o ovládnutí severní Afriky

Snaha o ovládnutí severní Afriky je spojená s úspěchem katolických Veličenstev, Ferdinanda s Isabelou, v reconquistě Pyrenejského poloostrova. Po ukončení nadvlády Maurů v nově vznikajícím Španělsku obrátil pozornost Ferdinand jak do Itálie, kde řešil Neapolské království, tak i na jih a východ, tedy k ovládnutí Středomoří.

Ambice krále byly obrovské. Když se mu podařilo porazit nevěřící na evropském území, vycítil šanci v ovládnutí severní Afriky, zbytku Středomoří, kudy by se mohl dostat až k Svaté zemi a osvobodit ji. Tuto strategii přednesl i Papeži, který několik výprav sponzoroval. Jednalo se tedy o pokračování svaté války, které se účastnilo vycvičené vojsko z bojů v Granadě a později v Itálii, katoličtí kněží, kteří neváhali vést své vlastní výpravy a financovat je, i španělská šlechta a obchodníci. Nejvíce zainteresovaní byli dobyvatel Kanárských ostrovů Alonso de Lugo a již zmíněný toledský arcibiskup Francisko Jiménes de Cisneros (Kamen 2002:925).

Avšak úspěšnost těchto tažení byla vratká. Nejdříve bylo dobyt Mers-el-Kebil. Postupně se podařilo obsadit několik ostrůvků v moři mezi severoafrickými muslimy, díky občanským nepokojům mezi různými skupinami muslimů. Později museli křesťané zas mnohé osady na rychlo opouštět, protože nebylo udržitelné budovat křesťanskou obec mezi přesilou muslimů. Dlouhodobě se podařilo udržet v oblasti *África Septentrional Española*, neboli Španělské severní Afriky, hlavně město Mellila a množství menších osad a ostrůvků kolem dnešního Marockého pobřeží. Mezi nimi jsou Islas Chafarinas, Isla de Pejeril, Peñón de Alhucemas s ostrůvkou Isla del Mar a Isla de Tierra a Peñón de Vélez de la Gomera (Kamen 2002:944).

Mellila byla dobytá vévodským rodem Midina Sidonia roku 1497 pod hlavičkou španělské koruny, která formálně přejímá vládu až roku 1556. Karla V. proslavila jeho výprava proti nevěřícím, se kterou vnikl roku 1535 do Tunisu, dobyl Golettu, osvobodil 20 000 křesťanských otroků,

sesadil z trůnu Chajruddína a dosadil místo něj Muley Hasana. Koncem 16. století, kdy se dostává Portugalsko pod vládu Španělska, spadá i portugalská kolonie Ceuta pod španělskou korunu, pod kterou zůstává na vlastní žádost, po staletích bojů, až dodnes jako autonomní část (Elliot 2002).

Většina těchto křesťanských ostrůvků se musela bránit neustálým útokům a obléháním ze strany muslimů, kteří jen neradi strpěli křesťany na svém území. Avšak pro Španěly se staly strategickými body při plavbách a v obchodování, stejně jako i připomínkou neúspěšné snahy o ovládnutí celého Středomoří.

3.4 Španělské državy v Asii

Byli to opět Portugalci, kdo jako první pronikl k pobřeží Indie, na Jávu, do Japonska, do Číny a na pověstné ostrovy koření – Moluky (Delouché 1995:203). I když první, kdo podnikl cestu kolem světa 20. září 1519 přes úžinu mezi Atlantikem a Pacifikem²⁶, byl Portugalec ve španělských službách, Fernao de Magalhães, který dosáhl na Mariany a Filipíny, kde byl roku 1521 zabit domorodci. Na jeho místo nastoupil Bask Sebastian del Cano, kterému se podařilo se zbytkem posádky na poslední lodi roku 1522 dokončit tuto strastiplnou plavbu zmítanou nepříznivým počasím, větry, proudy a kudějemi, kolem Mysu Dobré naděje (Delouché 1995:204-205). Tato cesta pomohla ke zpřesnění představ o tvaru a velikosti země a rozložení pevnin.

Potom, co portugalské i španělské mocnosti pronikly do Indického a Tichého oceánu, byla na základě smlouvy roku 1529 v Zaragoze se souhlasem papeže tordesillaská linie protažena až na východní polokouli. Portugalci využili finančních problémů Karla V. a zaplatili mu za právo na

²⁶ Tato úžina dnes nese jeho jméno.

Moluky odstupné 350 000 dukátů. Tak získali ostrovy, i když leželi mimo jim vyhrazené teritorium (Budil 2007:228).

Díky menším zkušenostem Španělů s plavbou do Asie a dlouhé a komplikované cestě skončilo mnoho výprav tímto směrem nezdarem. Španělé zkoušeli cesty z Ameriky i obeplouvání Afriky, ale museli se vyhýbat výsostným vodám Portugalska. Ani po uznání nových teritorií se z počátku nedařilo založit fungující kolonie a obchod s těmito oblastmi, jako třeba Portugalcům, a život zde byl popisován jako naprosto nevyhovující, ať už kvůli klimatickým podmínkám či bojovným domorodcům. To nelákalo ani dobyvatele, ani osadníky, kterým zde navíc chyběly poklady, které nabízel Nový svět.

Hlavní kolonií ve Španělské východní Indii, *Indias Orientales Españoles*, se tak stávají Filipíny za vlády Filipa II., kde bylo založeno roku 1565 conquistadorem Miguelem Lópezem de Legazpi město Manila. Generální kapitanát Filipíny vzniká až roku 1574 (Kamen 2002).

3.5 Španělské impérium – nadvláda Španělů?

Španelskou říši nemůžeme chápat jako jednotný stát pod absolutní vládou jednoho panovníka, ale spíše jako jednotlivá území s určitou autonomitou, pod dohledem královské administrativy a pod hlavičkou španělské koruny. Španělské koloniální panství bylo rozkouskováno na mnoho drobných provincií, které spravovali zpočátku conquistadoři v roli místokráľů, a později, z obavy z jejich velké moci na daném území a možné snahy o odtrhnutí se od španělské koruny, královská administrativa často v čele s dvorními oblíbenci.

Kolumbus, jako první dobyvatel Nového světa pod španělskou korunou, měl s královskými veličenstvy uzavřenou dědičnou smlouvu o pravomocích na dobytých územích. S přibývajícimi objevy a dobyvateli ve světě byla však tato výsada postupně omezena jen na šlechtický titul a

důchod. V roce 1524 byly koloniální vlády v Novém světě rozesety po hlavních ostrovech podél Panamské šíje, na širokém pruhu pevniny, v nově dobytém Mexiku a zanedlouho došlo k postupnému ovládnutí říše Inků (Prescott 1980:87).

Tato území byla rozdělována v rámci systému *encomiend* a *repartimient* conquistadorům. Tento feudální systém byl především do Nového světa přenesen z pevninského Španělska. *Encomedor* tak dostal svůj kus země a poddané na ní žijící na starosti – měl jim zajistit bezpečnost, vzdělání (španělský jazyk a křesťanskou nauku) a oni mu za to měli odvádět práci a část jejich výnosů (Simpson 1929).

Španělé tvořili sice vládnoucí, administrativní, složku obyvatel v koloniích, ale bylo jich velmi málo v poměru s domorodci. Nebýt velmi aktivního míšení s indiány a spolupráce domorodců by tento systém nemohl dlouhodobě fungovat. Španělští kronikáři svými díly podporovali mýtus o Bohem darované conquistě nových kolonií, ale skutečnost byla složitější. Byly zde dílčí „úspěchy“, ale celkový obraz se vždy musel přizpůsobit okolnostem, které nebyly vždy příznivé. A jak říká Kamen: „*Mezi úspěchem a neúspěchem, španělský podnik v Novém světě, první svého druhu, který nemá žádná evropská země, měl své vlastní rysy.*“²⁷ (Kamen 2002:2188).

4 SITUACE VE STÁTĚ ZA KARLA V.

4.1 Evropa

Nástup Karla I., od roku 1519 císaře Karla V. (viz obr. č. 7), provázely konflikty, stejně jako tomu bylo o jeho prarodičů, Ferdinanda a Isabely. Nejvýraznější povstání byla v Kastílii, kde vrcholil odpor k vládci,

²⁷ „Between success and failure, the Spanish enterprise in the New World, the first of its type to be undertaken by any European nation, took on characteristics of its own.” (Kamen 2002:2188).

který byl vychován v Nizozemí a z počátku ani neuměl španělsky, centralizované vládě, do které dosadil cizince, a k imperialismu (Elliot 2002:2748).

V dubnu roku 1526 se v Seville ženil se svou sestřenicí, princeznou Isabelou Portugalskou, která mu v květnu příštího roku porodí dědice říše, prince Filipa (Kamen 2002:1299).

Stejně jako za Ferdinanda s Isabelou, i přes snahu o centralizovanou moc, spravoval Karel V. spíše obrovské území rozdrobené na mnoho částí s vlastní vládou. Jako jeho prarodiče se potýkal i s finančními problémy. Hlavní administrátor, který měl na starosti Pyrenejský poloostrov, Francisko de los Cobos, stál na straně cortésů, které odmítali se podílet na financování výprav v jiných částech říše, jako v Německu (Kamen 2002:1299). Kromě politických problémů při nástupu k moci, se stal jeho životním cílem náboženský boj proti protestanství a snaha spojit Evropu (a kolonie) pod katolickou víru (Kamen 2002:1267).

Za jeho vlády dochází k nejdůležitějším conquistám v Novém světě, k ovládnutí říše Aztéků a Inků, i k postupnému rozšiřování říše do Asie, tedy Španělských východních Indií, a snahy o založení kolonií a obchodu na nových územích.

Vyčerpán neustálým cestováním a řešením problémů v zemích, které spravoval, se vzdává vlády roku 1556 a nizozemský a španělský trůn předává svému synovi, Filipu II., správu Svaté říše římské bratrovi Ferdinandovi. Tím se definitivně rozdojuje habsburská dynastie na větev španělskou a rakouskou. Sám Karel odchází do ústraní kláštera v Estremaduře a umírá roku 1558 (Kamen 2002:1282).

4.2 Vývoj v zaoceánských oblastech

Kolonie se staly důležitým odbytištěm zboží z Evropy a na druhou stranu zdrojem zlata a stříbra. Fungovala tak velmi frekventovaná lodní doprava mezi Sevilou, která si dlouho uchovávala monopol na výlučný přístav, kromě pár lodí z Kanárských ostrovů, a koloniemi. Tyto lodě se musely bránit pirátskému přepadání hlavně anglických a francouzských lodí. „*Portugalská Indie spojovala Evropu s vyspělými oblastmi Východu, španělská Amerika se stala hospodářským doplňkem Evropy a v první polovině 16. století byla zcela závislá na mateřské zemi.*“ (Polišenský 1979:84).

Do nových zemí se stěhovalo mnoho lidí z Pyrenejského poloostrova, aby zde našli snadné bohatství bez práce, jak se pravilo v mnoha zvěstech. V koloniích tak postupně vznikala velká města a velmi pestrá společnost z domorodců, dobyvatelů, které tvořili jak Španělé, *peninsulares*, tak i Italové, Portugalci a dokonce i Němci v malé míře, dovezených černých otroků a míšenců na všechny způsoby. Někteří Španělé si poslali domů pro manželky a děti, dle příkazů koruny, ale většina se oženila s indiánkami.

Podle zákona byli *mesticové* považováni za Španěly, takže nepodléhali *repartimientu* a neplatili poplatky. Avšak společnost byla velmi stratifikována, na pomyslném žebříčku byli nejvýše *peninsulares*, poté Španělé španělských rodičů narození v koloniích, *mesticové* a ostatní *míšenci*²⁸, indiáni a černoši. Podle toho se lišila i jejich práva, povinnosti a způsob života (Polišenský 1979:82-83).

Španělé tak tvořili vrchní vrstvu obyvatelstva, která se starala o administrativu země a žila hlavně z výnosů ze svých *repartimient*. Dá se říci, že kontrola ze strany španělské koruny neměla dost dlouhé prsty, aby mohla zcela ovládat dění v koloniích a mnoho správců si toho bylo dobře

²⁸ Mulat, zambo, quarteron, quinteron, kreol, chino, zambo-chino atd., pojmenování se liší dle jednotlivých oblastí podle zastoupení indiánské, bělošské či černošské krve, v Asijských koloniích s Asiaty.

vědomo. Tomu pak odpovídalo jejich zacházení s indiány. Způsob administrativy v koloniích se nazýval *residencia*, ale nebyl jednotný (viz. Cunningham 1918 a Phelan 1960).

Míšenci postupně vytvořili vzdělanější střední třídu měst, zatímco indiáni zůstávali na svých vesnicích a dlouho odolávali pošpanělstění a pokřesťanstění. Z počátku tvořili podstatnou složku obyvatelstva i otroci, kterými buď byli váleční zajatci, nebo již odkoupení otroci od indiánských *kaciků*, a na práci dovezení afričtí černoši.

4.2.1 Spor ve Valladolidu

O změnu postavení těchto indiánů jako otroků se snažil již Antonio de Montesinos, který roku 1511 pronesl kritiku metod zacházení Španělů s Indiány. Reakcí na tuto i další kritiky bylo vydání tzv. Burgoských zákonů roku 1512, které měly zlepšit postavení indiánů. Avšak v koloniích je nikdo nebral na vědomí (Kamen 2002:2151). Tyto zákony byly potvrzeny ještě Novými zákony z roku 1542, které se snažily o větší kontrolu koruny nad spravovaným územím a větší ochranu pro původní obyvatele. Avšak problém přetrvával a málo kde byly dodržovány. Tato otázka zasáhla již zmíněného Bartolomea de las Casase (obr. č. 8), který ji obětoval zbytek života.

Bartolomeo de las Casas se narodil v Seville, bojoval proti Maurům v Granadě, studoval v Salamance a roku 1502 odjel do Nového světa za otcem, který se účastnil druhé Kolumbovy výpravy a vlastnil zde pozemky a *repartamiento*. Las Casas propustil všechny své poddané, roku 1523 vstoupil do dominikánského řádu a roku 1544 byl jmenován biskupem v mexickém Chiapasu (Polišenský 1979:85-86).

Jeho boj za ochranu indiánů charakterizuje „vize ušlechtilého divocha“ a jeho spis O zemí indijských pustošení a vylidňování zpráva nejstručnější, *Brevísima relación de la destrucción de las Indias* (1552),

vedl neúmyslně ke vzniku tzv. „černé legendy“ a ke zneužití evropskými monarchy proti Španělům (viz Simpson 1929). Jako obhájce indiánů se nakonec setkává v debatě s kronikářem a vzdělavcem své doby Ginésem de Sepulvedou ve Valladolidu roku 1550. V tomto sporu se vyčerpávajícím způsobem snaží Las Casas přesvědčit přísedící, že indiáni jsou čistí neposkvrnění lidé na vyšší úrovni než třeba černoši a nezaslouží si být otroky, naopak by měli být chráněni a uznáni za plnohodnotné poddané. Sepulveda opírající se o antické autory přináší pohled na indiány jako na přirozené otroky, kteří nejsou na úrovni vzdělaného křesťana. Po několika dnech skončila debata sice nerozhodně, ale alespoň přispěla k postupné změně přístupu k domorodcům, přinejmenším do smrti Karla V. Po smrti císaře ztrácí Las Casas vliv a umírá v Madridu roku 1566 (Budil 2007; Polišenský 1979:86-87).

Jak již bylo zmíněno, domorodci špatně odolávali těžké práci, kterou na ně nakládali *encomedoři*, ale i evropským nemocem. Existuje mnoho studií, odhadů i dohadů, kolik bylo indiánského obyvatelstva před příchodem Evropanů a kolik ho zůstalo po prvním století po „objevení“ Ameriky, které se dostávají až k několika málo procentům. Stejně jsou zkoumány i příčiny tohoto obrovského demografického i hospodářského propadu. Kolonie ale byly nalezeny k uspokojení potřeb španělské monarchie a obyvatelstva, proto byly takto ždímány.

5 ZÁVĚR

Epocha objevných cest a budování španělského impéria patří mezi přelomové okamžiky v našich dějinách. Plavbou Kryštofa Kolumba do Nového světa a reconquistou Pyrenejského poloostrova končí období „temného“ středověku a začíná věk nový.

Avšak k těmto změnám vždy docházelo postupně. Snaha dosáhnout opět na obchod s Východem, který byl díky turecké expanzi od Evropy odříznut, vedla k hledání nových cest. Bylo potřeba určitých hospodářských, technologických i myšlenkových předpokladů, které vedly k čím dál úspěšnějším a delším plavbám do neznáma. Většina z přelomových vynálezů a myšlenek ovšem pocházela od čínských, arabských, židovských a znovu objevených řeckých učenců. Na poli objevných plaveb nejdříve dominovali Portugalci, které postupně doháněli mořeplavci plující pod španělskou korunou.

Pyrenejský poloostrov tvořilo v polovině 15. století království portugalské, kastilské, aragonské, několik menších státeků a muslimský chalífát. Po sňatku Ferdinanda II. Aragonského a Isabely Kastilské došlo k formálnímu sjednocení korun Kastílie a Aragónie i přes občanské války a boje o trůn s portugalským králem. Postupně se jim podařilo připojit i další království, hlavně po úspěšné reconquiste jihu poloostrova. Opatrným hospodařením se stále nedostačujícími zdroji, dobrou organizací, správou a diplomatickými strategiemi se snažila katolická veličenstva ustálit situaci v zemi, spojit ji pod jedinou víru, společný jazyk a expandovat dále do Evropy, na Kanárské ostrovy, do Afriky, Nového Světa a poté i Asie. K financování armády a objevných cest často přispívali bohatí obchodníci a bankéři z celé Evropy či šlechta samotná. Dělení světa mezi dvě hlavní velmoce – Španělsko a Portugalsko – bylo zpečetěno papežem a smlouvou v Tordesillas.

Po smrti královny v roce 1504 spravoval Kastílii mocný kardinál Jimenes spolu s Ferdinandem na úkor internované dědičky Johany Šílené. Po smrti Ferdinanda v roce 1516 se na španělský trůn dostává jeho synovec Carlos I., syn Johany a Filipa Sličného vychovávaný v Nizozemí, neboli od roku 1519 císař Karel V. Habsburský. Ten se musí potýkat s nestabilní politickou situací ve Španělsku, náboženskými válkami v Nizozemí a spravovat i ostatní země v jeho moci. Během vlády Karla V. navíc vzroste rozloha španělského impéria o nově dobytá území v Novém světě, Africe i Asii tak, že se již téměř dá říci, že „nad jeho říší slunce nezapadá“. Život vladaře je tak nekonečné cestování mezi jednotlivými státy a řešení jejich problémů.

Historie dobývání jednotlivých území v Novém světě je blíže popsána na příkladu ostrovu Hispaniola v Karibské oblasti, Mexika ve Střední Americe a Peru v Jižní Americe. Snaha o ovládnutí severní Afriky měla vést k pokřesťanštění celého Středomoří, utkání se s Turky a získání Svaté země z rukou nevěřících. Výsledkem však bylo spíše jen založení několika osad, křesťanských ostrůvků v muslimském moři. Avšak i ty se strategicky osvědčily. Z počátku neúspěšné plavby Pacifickým oceánem vedly k dalším objevům hlavně díky Portugalcům a poté k prodloužení tordesillaské linie. Za odstupné se pak Karel V. vzdal nároku na Moluky ve prospěch Portugalců, kteří stále ještě jako jediní z evropských mocností ovládali obchod s Asií. Z objevených oblastí se podařilo vybudovat fungující španělské kolonie až po smrti Karla V., za Filipa II., především díky Generálnímu kapitanátu Filipíny.

K podmanění všech kolonií došlo hlavně díky vnitřním rozporům mezi domorodci a jejich kolaboraci se Španěly. Hrstka vojáků by sama o sobě nemohla udržet nové kolonie, pokud by s tím bylo původní obyvatelstvo v naprostém rozporu. Po počátečních neúspěších s pokatoličťováním domorodců, přijaly všichni novou víru, i když s určitými výhradami a přizpůsobením se jejich původnímu náboženství.

Spolu s novou vírou se šířil i nový jazyk a vzdělanost impéria ve španělštině.

V Novém světě fungoval systém *encomiendy*, kdy byly přeneseny tradiční feudální vztahy z Iberského prostředí na nový kontinent. *Encomedor* se tak musel postarat o své poddané, o jejich ochranu, christianizaci a výuku španělštiny, a ty mu za to měli odvádět tribut v podobě zlata či plodin a nucené práce. Kvůli krutému zacházení s indiány a malé kontrole španělské koruny byly tyto vztahy upravovány nejdříve zákony z Burgosu (1512-1513) a roku 1542 potvrzeny skrze *Leyes Nuevas*, Novými zákony, které zakazují násilí na domorodcích a chrání těhotné ženy a děti. Postupně byla *encomienda* nahrazována *repartimientem* a poté *haciendou*. Původní obyvatelstvo Nového světa bylo tedy chápáno jako španělští poddaní a ti neměli statut otroků jako Afričané, s kterými tak mohlo být nadále obchodováno. To potvrdil i spor obhájce práv indiánů Bartolomea de las Casase a Juana Ginése de Sepúlveda ve Valladolidu (1550-1551).

Avšak byly to vážně jen Španělé, nebyli to hlavně portugalští a italské mořeplavci, kdo objevovali nová území, obchodníci a bankéři z celé Evropy, kteří umožnili všechny úspěšné i neúspěšné bitvy a výpravy a spolu se šlechtici budovali hospodářství a obchod na nových územích? A co domorodci samotní, kteří shodou okolností díky politické, náboženské, geografické či jiné situaci vítali nově příchozí? Kdo budoval nové kolonie, když se Španělům z Pyrenejského poloostrova nechtělo? A nebyly to otroci z Afriky, kteří odvedli všechnu těžkou práci a stali se součástí nové společnosti složené z lidí různého původu, barvy pleti i náboženství smíchané pod hlavičkou španělské koruny a katolické církve?

Je nutné si uvědomit, že představa jednotné, silné, bohaté a centralizované říše, kterou ovládá jeden mocný panovník pod španělskou korunou je klamná. Španělsko bylo chudým územím a i v průběhu 15. a

16. století se setkávalo s hospodářskými i vnitřními politickými problémy. Ani pravomoce krále nebyly absolutní na většině územích a podléhaly schválení rad, *cortésů* apod. Situace v koloniích nebyla jednotná, jednalo se zatím spíše o jednotlivé osady a města pod španělskou korunou uprostřed „divočiny“, která soupeřila s ostatními mocnostmi. Ty začaly pirátsky útočit na nová území, všímajíc si jejich chabé obranyschopnosti, a zakládat vlastní kolonie.

Veškeré zahraniční úspěchy v Evropě byly způsobeny dobrou diplomatickou strategií, manželskou politikou i válkami, na kterých se ovšem vždy podíleli lidé z jiných zemí, kteří buď sami válčili a nebo tento podnik finančně podporovali. Dá se říci, že španělské impérium bylo vytvořeno jinými, kteří dali Španělům lidi, lodě i znalosti k objevným plavbám, ať už to byli židovští a muslimští učenci, italští a němečtí obchodníci a bankéři, portugalští a italští mořeplavci a samotní domorodci na dobytých územích.

6 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

Písemné prameny:

Aczel, A. D. 2002. The riddle of the compass: The invention that changed the world. Houghton Mifflin Harcourt.

Ascona, Tarsicio de. 2007. Juana de Castilla: Mal llamada la Beltraneja. Madrid.

Bernal, A. M. 1992. La Financiación de la Carrera de Indias. Seville.

Boorstin, D. J. 1997. Člověk objevitel: Jak člověk objevoval svět a sebe sama. Prostor. Praha.

Budil, I. T. 2007. Za obzor Západu. Triton.

Cain, P. J. a Hopkins, A. G. 1999. The theory and practice of British imperialism. In Dumett(ed.). Gentlemanly Capitalism and British Imperialism: The New Debate on Empire. Longman.

Carande, R. 1965. Carlos V y sus banqueros. Vol. I. Madrid.

Constable, O. R. 2011. Medieval Iberia. Readings from Christian, Muslim, and Jewish Sources. University of Pennsylvania Press. Philadelphia.

Cortés, H. 1993. Cartas de Relación. Ed. Delgado Gómez, A. Madrid.

Cunningham, C.H. 1918. The Residencia in the Spanish Colonies. The Southwestern Historical Quarterly. Vol. 21. No. 3. Pp. 253-278.

Čornej, P. 1995. Portugalsko a cesta do Indie. In Dějiny evropské civilizace I. Paseka.

Delouche, F. a kol. 1995. Dějiny Evropy. Argo.

Díaz del Castillo, B. 1980. Pravdivá historie dobývání Mexika - I. Překlad Luděk Kult. Odeon. Praha.

Earenfight, T. 2003. Caspe, compromise of. In Gerli E. M. (ed.). *Medieval Iberia: An encyclopedia*. Routledge. New York.

Elliot, J. H. [1963] 2002. *Imperial Spain. 1469 – 1716*. Penguin Books. Kindle Edition.

Eltis, D. 1997. The slave economies of the Caribbean: Structure, Performance, Evolution and Significance. In Knight, F. W.(ed.). *UNESCO General History of the Caribbean. Vol. III. The slave societies of the Caribbean*. London.

Espinosa, A. de. 1907. *The Guanches of Tenerife. The Holy Image of Our Lady of Candelaria and The Spanish Conquest and Settlement*. Haklyut Society. London.

Galindo, de Abrau, J a Glas, G. 1767. *The History of the Discovery and Conquest of the Canary Islands: Translated from a spanish manuscript, lately found in the Island of Palma*. University of Michigan.

Giovio, P. 1581. *Delle istorie del suo tempo*. Venice.

Hillgart, J. N. 1976. Review: Ferdinand and Isabella. By Felipe Fernández-Armesto. *The Hispanic American Historical Review*. Vol. 56. No. 3. Pp. 468-469.

Hordern, N. a kol. 1987. *Nový svět*. Albatros. Praha.

Hrych, E. 1998. *Velká kniha evropských panovníků*. Regia. Praha.

Charvát, P. 1995. Kulturní situace v pyrenejských státech. In *Dějiny evropské civilizace I.* (ed.Čornej, P.). Paseka.

Kašpar, O. 1992. *Zámořské objevy 15. a 16. století a jejich ohlas v českých zemích*. KORA. Praha.

Kašpar, O. 1999. *Dějiny Mexika*. NLN. Praha.

Kamen, H. 2002. Spain's Road to Empire: The Making of a World Power. 1492 - 1763. Penguin Books. Kindle Edition.

KuzmiščeV, V. 1985. Zlatá říše Inků. Překlad Dolejšová, E. Lidové nakladatelství. Praha.

Lopéz de Gómara, F. 2000. Historia de la conquista de México. (Ed.) Luis de Rojas, J. Crónicas de América 15. Madrid.

Lea, H. Ch. 1897. A Letter of Ferdinand of Aragon to Diego Columbus. 1510. In The American Historical Review. Vol. 3. No. 1. (Oct. 1897). The University of Chicago Press. P. 83.

Machiavelli, N. [1513] 2011. The Prince. SoHo Books. New York.

Manglano y Cucaló de Montull, Baron de Terrateig, J. 1963. Política en Italia del Rey Católico: 1507 - 1516. Vol. II. Madrid.

Manchado - Carrasco, A. C. 2006. Isabel I de Castilla y la sombra de la ilegitimidad: propaganda y representación en el conflicto sucesorio (1474-1482). Kindle Edition.

Otte, E. 1996. Sevilla y sus mercaderes a fines de la Edad Media. Sevilla.

Phelan, J. L. 1960. Authority and Flexibility in the Spanish Imperial Bureaucracy. Administrative Science Quarterly. Vol. 5. No. 1. Special Issue on Comparative Public Administration. Pp. 47-65.

Plunkett, I. L. [1915] 2010. Isabel of Castile and the making of the Spanish nation. 1451-1504. Nabu Press.

Polišenský, J. a kol. 1979. Dějiny Latinské Ameriky. Svoboda. Praha.

Prescott, W. H. [1838] 1904a. History of the Reign of Ferdinand and Isabella, the Catholic, of Spain. Montezuma Edition. Part I. J. B. Lippincott Company. London.

Prescott, W. H. [1838] 1904b. History of the Reign of Ferdinand and Isabella, the Catholic, of Spain. Montezuma Edition. Part II. J. B. Lippincott Company. London.

Prescott, W. H. [1843] 1956. Dějiny dobytí Mexika. Orbis. Praha.

Prescott, W. H. [1847] 1980. Dějiny dobytí Peru. Panorama. Praha.

Ramón y Cajal, S. 1923. Reglas y consejos sobre investigación científica. Los tónicos de la voluntad. Madrid.

Russel, J. B. 1838. Review of: History of the Reign of Ferdinand and Isabella, the Catholic by William H. Prescott. The North American Review, Vol. 46. No. 98 (Jan., 1838). Pp. 203-291.

Simpson, L. B. 1929. The encomienda in the New Spain. Forced native labour in the Spanish Colonies. 1492-1550. University of California Press. Berkeley.

Sauer, K. O. 1992. The Early Spanish Main. Berkley.

Seaver, K. A. 1996. The Frozen Echo: Greenland and the Exploration of North America ca A.D. 1000 – 1500. Stanford University Press. Stanford.

Steward, P. 1969. The Soldier, the Bureaucrat, and Fiscal Records in the Army of Ferdinand and Isabella. The Hispanic American Historical Review. Vol. 49. No. 2. (May, 1969). Pp. 281-292.

Vicens - Vives, J. 1956. Els Trastàmares. Barcelona.

Wilson, S. M. 1990. Columbus, My Enemy. A Caribbean chief resists the first Spanish Invaders. In Natural History. Vol. 99. No. 12. Pp. 44-49.

Wong, Eva. 1996. Feng Shui. Shambhala.

Xerez, Francisko de. [1534] 1970. Pravdivá zpráva o dobytí Peru a provincie Cuzka zvané Nová Kastílie Franciskem Pizzarem kapitánem Nejvyššího Křesťanského Katolického Veličenstva Císaře a pána našeho

poslaná Jeho Veličenstvu Franciskem de Xerezem, jedním z prvních dobyvatelů. Roku 1534 na základě královské výsady vytiskl v Seville Bartolomé Perez. Překlad Jemelka, J. a Mikeš, V. Mladá Fronta. Praha.

Elektronické zdroje:

CCE. 2007. The Columbia Electronic Encyclopedia. Columbia University Press. Čerpáno dne 2:2:2012 z: www.cc.columbia.edu/cu/cup/

Calliopejen1. 2009. Portrét Bartolomea de Las Casase. Autor portréту neveden. Čerpáno dne 7.3.2012 z: <http://en.wikipedia.org/wiki/File:Bartolomedelascasas.jpg>

Cortés, Hernán. 1520. The Second Letter to Charles V. Čerpáno dne 7.3.2012 z: http://mith.umd.edu/eada/html/display.php?docs=cortez_letter2.xml&action=show

Ferdinand a Isabela. Obr. č. 1. Portrét z konventu augustiniánských jeptišek. Autor neveden. Čerpáno dne 13.4.2012 z : http://www.paradoxplace.com/Perspectives/Chronologies/Genealogies/Spanish_Monarchs/Spanish%20Monarchs.htm

Guitar, L. 2012. History of the Dominican Republic. Čerpáno dne 6.4.2012 z: http://www.hispaniola.com/dominican_republic/info/history.php

Kennedy, Maev. 2009. New exhibition challenges view of Aztec emperor Moctezuma as traitor. The Guardian. 7. 4. 2009. Čerpáno dne 9.4.2012 z: <http://www.guardian.co.uk/artanddesign/2009/apr/07/montezuma-exhibition-british-museum-moctezuma>

Las Casas, Bartolomeo de. 1552. Brevísima relación de la destrucción de las Indias. Biblioteca Digital Ciudad Seva. Čerpáno dne 3.4.2012 z: <http://www.ciudadseva.com/textos/otros/brevisi.htm>

Panama History. 2012. Autor neveden. Portrét Kryštofa Kolumba.
Čerpáno dne 5.4.2012 z:
http://bruceruiz.net/PanamaHistory/cristobal_colon_3.htm

Peerage. 2012. Portrét Karla V. Autor neveden. Čerpáno dne 6.4.2012
z: <http://thepeerage.com/p10152.htm>

Polylerus. 2006. Obraz ze San Cristobal de la Laguna. Čerpáno dne
3.4.2012 z:
<http://en.wikipedia.org/wiki/File:AlonsoFernandezdeLugo2.JPG>

Sahagún, Bernardino de. 1590. La Historia General de las Cosas de
Nueva España. The Florentine Codex. Book 12. Chapter 16. Čerpáno dne
5.3.2012 z: <http://www.historians.org/tl/LessonPlans/ca/Fitch/meeting.htm>

7 RESUMÉ

7.1 Resumé Aj

The main endeavour of my study is to emphasize the role of social, economic and cultural forces rather than „great personalities“. This thesis encapsulates the history of the Spanish expansion into the New World and creation of the empire throughout the reign of Ferdinand and Isabella the Catholic and Charles V.

The marriage of Ferdinand II. of Aragon and Isabella I. of Castile set the foundations of the united monarchy and created the Spanish solidarity in relation to foreign countries. I have provided survey of economic, technological and intellectual prerequisites for overseas voyages. Spain as a World Power had been established during the reign of their nephew, Emperor Charles V. of Habsburg, through the skilful and careful management of the resources, good organization, diplomatic strategy, cooperation with Catholic church and huge ambitions of catholic monarchs.

This work describes a link between the success of the reconquest of Iberian peninsula and conquests of new colonies in the New World, Africa and Asia and the wide network and interaction of natives. It is important to mention financing of these expeditions mainly from the foreign sources of wealthy merchants and bankers from across Europe and subsequent division of the world between the superpowers under the authority of Pope. The discussion of the administration of the empire in Europe and overseas, institutions of *encomienda* and *repartimiento* and the Valladolid debate conclude this issue.

It is argued in the course of this work that the cooperation of the natives with Spaniards and foreign resources enabled the creation and functioning of the Empire.

7.2 Resumé Šj

La principal tarea de mi estudio es destacar el papel de las fuerzas sociales, económicas y culturales en lugar de „grandes personalidades". En esta tesis se resume la historia de la expansión española en el Nuevo Mundo y la creación del imperio a lo largo de los reinados de los reyes Católicos Fernando e Isabel y de Carlos V.

El matrimonio de Fernando II. de Aragón y Isabel I de Castilla sentó las bases de la monarquía unificada y creó la solidaridad española en relación con los países extranjeros. He proporcionado un relevamiento de los requisitos económicos, tecnológicos e intelectuales para viajes al extranjero. España se estableció como potencia mundial durante el reinado de su sobrino, el emperador Carlos V de Habsburgo, a través del manejo hábil y cuidadoso de los recursos, una buena organización, la estrategia diplomática, la cooperación con la iglesia católica y las enormes ambiciones de los reyes católicos.

Este trabajo describe una vínculo entre el éxito de la reconquista de la Península Ibérica, la conquista de nuevas colonias en el Nuevo Mundo, África y Asia y la amplia red de nativos y su interacción. Es importante mencionar la financiación de estas expediciones, principalmente de las fuentes extranjeras de los ricos comerciantes y banqueros de toda Europa y la posterior división del mundo entre las superpotencias, bajo la autoridad del Papa. El tratamiento de la administración del imperio en Europa y en el extranjero, las instituciones de la encomienda y el repartimiento y el debate de Valladolid concluin este tema.

Se argumenta en el curso de este trabajo que la cooperación de los indígenas con los españoles y los recursos extranjeros permitió la creación y el funcionamiento del Imperio.

8 PŘÍLOHY

Obr. č. 1 Katolická Veličenstva Ferdinand a Isabela. Portrét z konventu augustiniánských jeptišek (autor neuveden 2012).

EL REY

Don Diego Colon, almirante del mar oceano e governador de las indias e tierra firma e a vuestros alcaldes e justicias, Por parte de Pedro de Villacis receptor de los bienes confiscados por el delito de la heregia en la cibdad e arcobispado de Sevilla, me es fecha relacion que en estas villas e lugares hay algunas personas, que deven e son obligados a pagar a mi camera e fisco algunas coantias e sumas de maravedis por contratos o alvalaes e syn ellos que se devia a Diego De?a que por el delito de la heregia fue condepnado a carcel perpetua e sus bienes confiscados, e a otras personas de la dicha cibdad e arcobispado de Sevilla muchos bienes fueron confiscados lo qual el dicho receptor embia a lo cobrar en mi nombre e con su poder, por ende yo vos mando que cada e quando fuere- des requerido por su parte sobre lo suso dicho fagades parecer ante vos a los tales debdores e sabida la verdad brevemente e de plano syn estrepitu ni figura de juicio le administrais entero cumplimiento de justicia e lo que asi fallaredes que le es devido compeldes y apremiedes a los tales deb- dores que luego gelo den e paguen sin dilacion alguna dandole parte dello el favor e ayuda que menester oviere, e non fagades ende al. Fecha en Valladolid a 19 dias de enero de 1510 afnos. Yo el Rey. Por mandado de su alteza Juan Roiz de Calcena. Estava sefnalada del li- cenciado Aguirre..

Obr. č. 2 Dopis Ferdinanda Diegovi Kolumbovy (Ferdinand in Lea 1987)

Obr. č. 3 Alonso de Lugo přivádí domordce z Kanárských ostrovů, Guanchos, před Jejich Veličenstva (Polylerus 2006).

Obr. č. 4 Kryštof Kolumbus (Panama History 2012).

Obr. č. 5 (nahore) Santa María, maketa lodi. a Obr. č 6 (dole) Pevnosti v Novém světě (z pevnosti Kryštofa Kolumba, San Juan, Portoriko 2012).

Obr. č. 7 Karel V. (Peerage 2012)

Obr. č. 8 Bartolomeo de Las Casas (Calliopejen1 2009).